

ראמ"ה

הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך

אפיון פעילויות פנאי של תלמידים בישראל

שנה"ל תשע"ז

פברואר 2020

הובלת צוות המחקר

ד"ר טל רז, מנהלת אגף א' סקרים והערכת פרויקטים, ראמ"ה

צוות המחקר

ד"ר דנה אביטל, מנהלת תחום הערכת פרויקטים, ראמ"ה

אהוד לויטין

4.....	רקע
5.....	שיטה
6.....	ממצאים
6.....	פרק א': מאפייני התלמידים המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע
7.....	שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי מגזר
8.....	שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי מגזר שפה ושלב חינוך
9.....	שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי מגדר
11.....	שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי רקע חברתי כלכלי של בית הספר
13.....	שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי פיקוח
15.....	שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי ארץ לידת התלמיד
17.....	סיכום
18.....	פרק ב': שכיחות המשתתפים בכל אחת מהפעילויות
18.....	שכיחות ההשתתפות בפעילויות לפי שלב חינוך ומגזר שפה
20.....	שכיחות ההשתתפות בפעילויות לפי מגדר ומגזר שפה
23.....	שכיחות ההשתתפות בפעילויות לפי רקע חברתי כלכלי ומגזר שפה
26.....	שכיחות ההשתתפות בפעילויות לפי פיקוח ושלב חינוך
28.....	שכיחות ההשתתפות בפעילויות לפי ארץ לידת התלמיד
30.....	סיכום
31.....	פרק ג': מאפייני בתי הספר הקשורים לשיעור גבוה יותר של תלמידים המשתתפים בחוגים
	אפיון בתי ספר בהם קיימת שכיחות רבה יותר של תלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע –
32.....	מודל סטטיסטי
32.....	שיטה
35.....	ממצאים
39.....	דיון וסיכום
41.....	נספח א'

בעשורים האחרונים ההכרה בפעילויות הפנאי ככלי לקידום ולפיתוח הפרט הולכת וגדלה, ומכאן גוברת החשיבות בניצול נכון של שעות הפנאי.¹ בהקשר של ילדים ובני נוער, זה מכבר נמצא כי פעילויות פנאי תורמות להתפתחותם שכן הן מזמנות לתלמידים אפשרויות רבות ומגוונות לפיתוח כישורים שונים, ליצירת קשרים חברתיים, למימוש עצמי ולקידום התפתחות אישית.^{2,3} עם זאת, רבים נוטים לבלבל בין פעילויות פנאי לבין פעילויות הנעשות בזמן פנוי. כך, בעוד שפעילויות הנעשות בזמן פנוי מוגדרות ככאלו הבאות "להעביר זמן", פעילויות פנאי מוגדרות ככאלו הכוללות אוטונומיה, קשרי גומלין חברתיים ותגמולים חיוביים.⁴ זמן פנוי שלא מתכנס לזמן פנאי, עלול להעלות את מידת הסיכון הפסיכו-חברתית בקרב בני נוער משום שהוא מעלה את הסבירות להימצאות בסיטואציות שליליות, כמו: התנסויות באלכוהול, סמים ואלימות.^{5,6} על כן, החשיבות של הקניית תרבות פנאי לתלמידים מקבלת משנה חשיבות שכן לא רק שהדבר תורם להתפתחותם ועשוי לתרום לתפקידים עתידיים בהם ייקחו חלק, אלא שהוא גם עשוי למנוע התנהגויות סיכון.

מסמך זה מבקש להתמקד בתרבות הפנאי של ילדים ובני נוער בישראל, תוך אפיון צרכי פנאי שונים ופעילויות פנאי נפוצות. הנתונים מתבססים על תשובות התלמידים שניתנו במיצ"ב תשע"ז ומוצגים בחלוקה לפי מגזר שפה ומשתני רקע נוספים.

¹ כהן, א', ורומי, ש' (2015). הפנאי בקרב בני נוער בישראל. דו"ח מחקר – מוגש למדען הראשי של משרד החינוך.

² Kleiber D., Larson R., Csikszentmihalyi M. (2014) The Experience of Leisure in Adolescence. In: *Applications of Flow in Human Development and Education*. Springer, Dordrecht, pp 467-474.

³ McHale, S.M., Crouter, A.C., & Tucker, C.J. (2001). Free time activities in middle childhood: Links with adjustment in early adolescence. *Child Development*, 72 (6), pp. 1764-1778.

⁴ Iso-Ahola, S.E. (1999). Motivational foundations of leisure, In E.L. Jackson & T.L. Burton (eds.) *Leisure Studies: Prospects for the Twenty-First Century*. PA: State College, Venture Publishing.

⁵ Goldstein, A.L., Wall, A., Wekerle, C., & Krank, M. (2013). The Impact of Perceived Reinforcement From Alcohol and Involvement in Leisure Activities on Adolescent Alcohol Use. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*, Vol. 22 (4).

⁶ Kremer, P., Elshaug, C., EvaLeslie, J., W.Toumbourou, G., & Patton, J.W. (2014). Physical activity, leisure-time screen use and depression among children and young adolescents. *Journal of Science and Medicine in Sport*, Vol. 17 (2), pp 183-187.

הנתונים המוצגים בדוח זה מבוססים על נתוני פנאי שנאספו בקרב כלל התלמידים (יסודי, חטיבת ביניים, חטיבה עליונה)⁷ במיצ"ב תשע"ז⁸. התלמידים נשאלו לגבי אופן ההשתתפות שלהם (באופן קבוע, באופן לא קבוע וכלל לא) בחמש פעילויות שונות: חוג אומנויות⁹, חוג או אימון ספורט¹⁰, חוג העשרה¹¹, תנועות נוער ותוכנית מנהיגות¹². לוח 1 מציג את התפלגות התלמידים במדגם לפי שלב חינוך ומגזר שפה.

לוח 1: היקף ושיעור התלמידים שהשיבו על שאלוני האקלים והסביבה הפדגוגית בחלוקה לפי שלב חינוך ומגזר שפה (תשע"ז)

	עברית	ערבית	כללי
יסודי ¹³	נסקרו	48,323	66,570
	% השבה	91%	91%
חטיבת ביניים ¹⁴	נסקרו	64,520	90,031
	% השבה	88%	88%
חטיבה עליונה ¹⁵	נסקרו	36,274	53,111
	% השבה	74%	77%

אופן הדיווח של הנתונים

פרק א' יציג את מאפייני התלמידים המשתתפים באופן קבוע בפעילות פנאי אחת לפחות (מתחום אחד לפחות) ביחס לאלו שכלל אינם משתתפים בפעילויות פנאי. פרק ב' יציג את מאפייני כל אחת מחמש הפעילויות שנמנו קודם לכן והמשתתפים בהן, שמשתתפים בפעילויות פנאי אחת לפחות באופן קבוע.

⁷ יסודי: כיתות ה'-ו', חטיבת ביניים: כיתות ז'-ט', חטיבה עליונה: כיתות י'-י"א

⁸ לקריאה נוספת ראה מיצב תשע"ז – נתוני אקלים וסביבה פדגוגית באתר ראמ"ה

⁹ מוזיקה, מחול, ציור, דרמה, עיצוב וכו'

¹⁰ כדורגל, כדורסל וכו'

¹¹ שחמט, נוער שוחר מדע, טיסנות, לגו, בישול, בעלי חיים וכו'

¹² מש"צים, מד"צים, מנהיגות צעירה, ליד קו הזינוק וכו'

¹³ בתי ספר יסודיים: סה"כ 586 ; דוברי עברית - 439, דוברי ערבית - 147

¹⁴ חטיבות ביניים: סה"כ 326 ; דוברי עברית - 243, דוברי ערבית - 83

¹⁵ חטיבות עליונות: סה"כ 284 ; דוברי עברית - 207, דוברי ערבית - 77

פרק א': מאפייני התלמידים המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע

כאמור, פעילויות פנאי תורמות להתפתחותם של ילדים ובני נוער. מכאן שהשתתפות בפעילויות פנאי באופן קבוע מקבלת משנה חשיבות.

בשלב הראשון נבדק האם דפוסי הפנאי של תלמידים מאותו בית ספר דומים אלו לאלו לעומת דפוסי הפנאי של תלמידים מבתי ספר שונים (אחוז שונות מוסברת). נמצא כי 15% מהשונות מוסברת על ידי בית הספר, דהיינו: 85% מהשונות של דפוסי הפנאי של התלמידים היא בתוך בית הספר¹⁶. מכאן, שדפוסי ההשתתפות בחוגים בקרב תלמידים מאותו בית ספר אינם בהכרח דומים אלה לאלה. כאשר מפקחים על גורמים כדוגמת רקע חברתי כלכלי, שלב חינוך, פיקוח ומגדר, התוצאות מראות כי אין שינוי של ממש, דהיינו: גם בפיקוח על משתני רקע דפוסי ההשתתפות בחוגים בקרב תלמידים מאותו בית ספר עדיין אינם בהכרח דומים אלה לאלה. על כן, בשלב הבא נבדקו מאפייני התלמידים המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע, לעומת התלמידים שאינם משתתפים בפעילויות באופן קבוע.

מאפייני התלמידים המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי משתני רקע

התרשימים והלוחות הבאים מציגים את מאפייני התלמידים בחלוקה לפי מגזר שפה, המשתתפים בפעילות פנאי אחת לפחות באופן קבוע (ביחס לאלו אשר לא משתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע). פעילויות הפנאי לקוחות מחמש הקטגוריות אשר הופיעו בשאלון: אומנויות, ספורט, העשרה, תנועות נוער ותוכנית מנהיגות. הנתונים מוצגים בחלוקה לפי מגזר שפה ומשתני רקע נוספים.

¹⁶ לפי Tests of Between-Subjects Effects:

דוברי עברית: $F(701, 141891)=35.75, P<0.001, \eta^2=0.15$; דוברי ערבית: $F(251, 13340)=38.49, P<0.001, \eta^2=0.15$

שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי מגזר

לוח 2 מציג את ההתפלגות הכללית של שיעור המשתתפים בחוגים באופן קבוע (לעומת אלו שאינם משתתפים בחוגים באופן קבוע) בחלוקה לפי מגזר שפה.

לוח 2: שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע, חלוקה לפי מגזר שפה

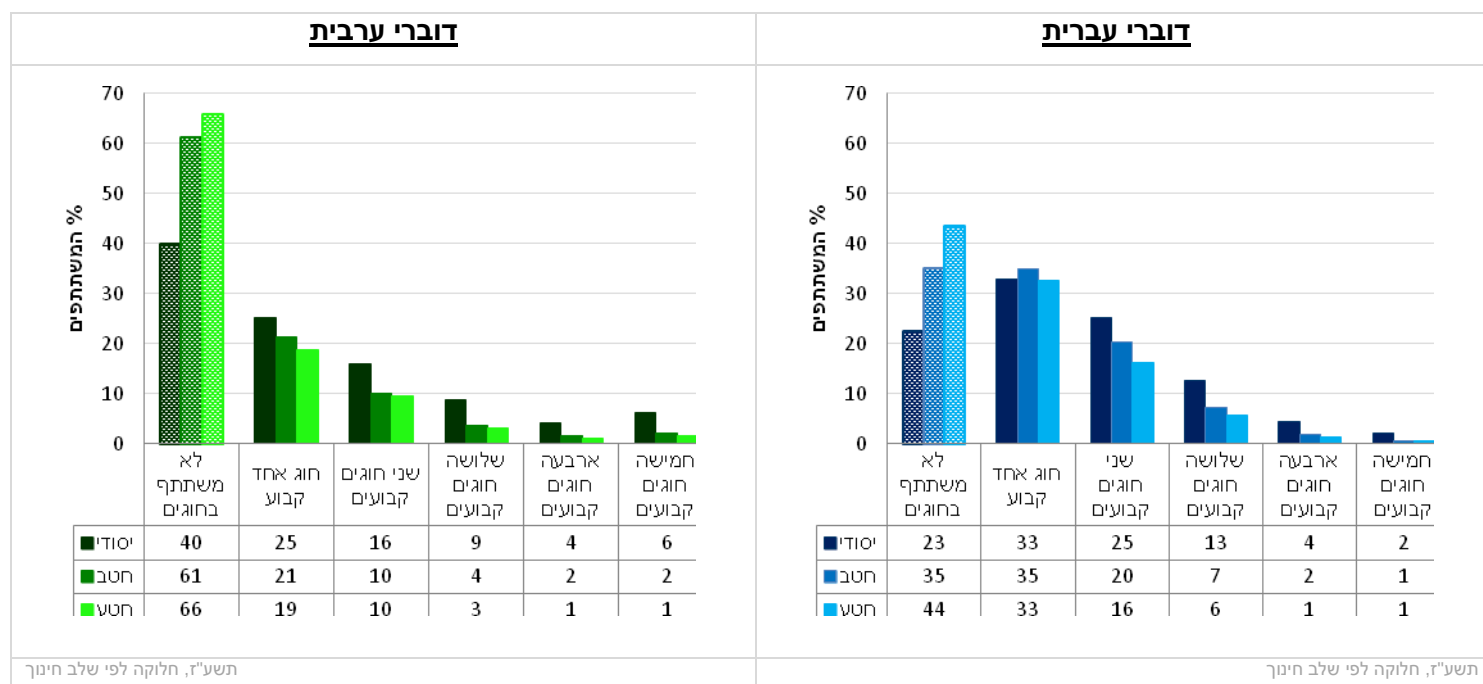
דוברי עברית		דוברי ערבית
לא משתתף בחוגים באופן קבוע		33
משתתף בחוג אחד באופן קבוע		22
משתתף בשני חוגים באופן קבוע		11
משתתף בשלושה חוגים באופן קבוע		5
משתתף בארבעה חוגים באופן קבוע		2
משתתף בחמישה חוגים באופן קבוע		3

מלוח 2 ניתן ללמוד כי כשני שלישים מדוברי העברית משתתפים בחוג אחד או יותר באופן קבוע לעומת רק 44% מדוברי הערבית. כמו כן ניתן לראות כי הן בקרב דוברי עברית והן בקרב דוברי ערבית, שיעור המשתתפים בשני חוגים ומעלה באופן קבוע דומה לשיעור התלמידים המשתתפים רק בחוג אחד באופן קבוע (דוברי עברית, חוג אחד: 34%, שני חוגים ומעלה: 34% ; דוברי ערבית, חוג אחד: 22%, שני חוגים ומעלה: 21%).

שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי מגזר שפה ושלב חינוך

תרשים 1 מציג את שיעור המשתתפים בפעילות פנאי באופן קבוע לעומת אלו שכלל אינם משתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע, בחלוקה לפי שלב חינוך ומגזר שפה.

תרשים 1: שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע, חלוקה לפי מגזר שפה ושלב חינוך

מתרשים 1 עולה כי מרבית התלמידים דוברי העברית משתתפים בחוגים באופן קבוע (יסודי 77%, חטיבת ביניים 65%, חטיבה עליונה 57%). מנגד, בקרב תלמידים דוברי ערבית הדבר נכון רק לגבי תלמידי יסודי (60%), כשבקרב תלמידי חטיבת ביניים וחטיבה עליונה דיווחו רק כשליש מהתלמידים כי הם משתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע.

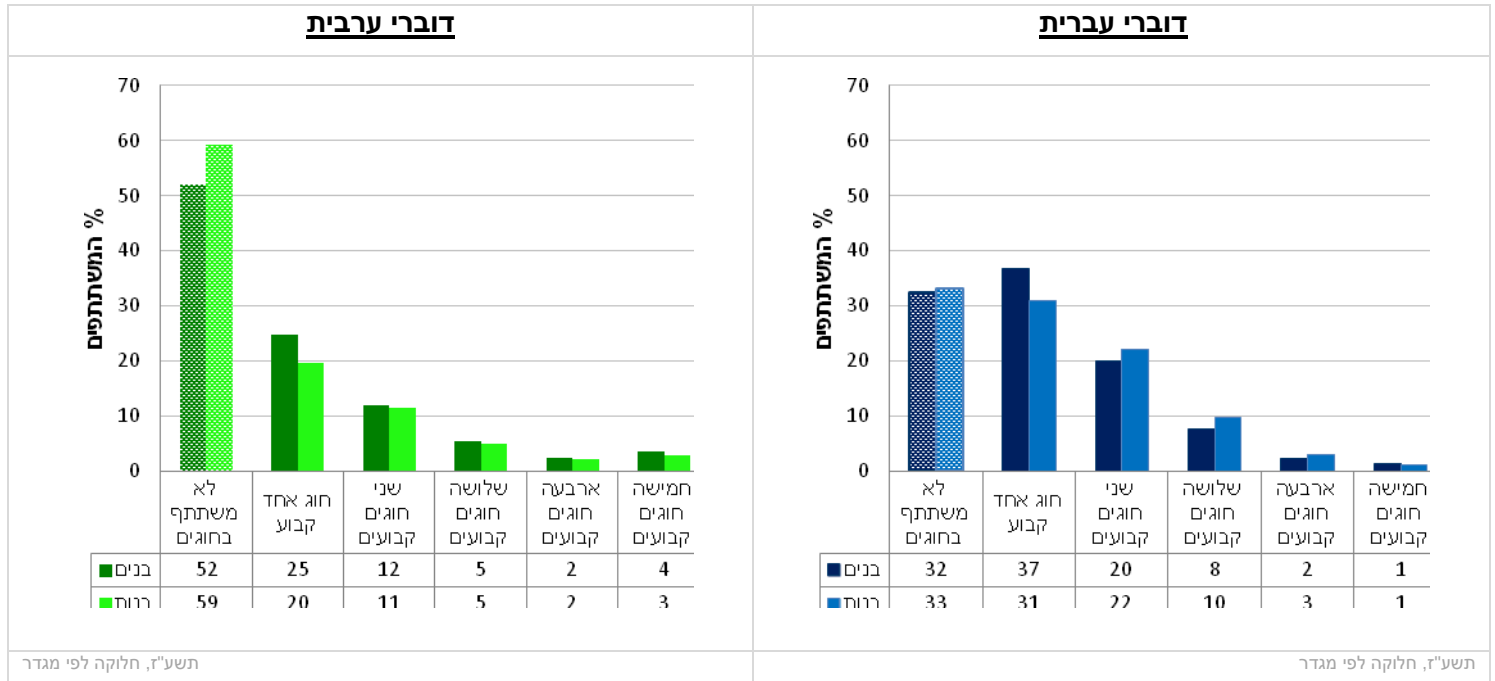
בנוסף ניתן לראות כי תלמידים דוברי עברית מרבים להשתתף באופן קבוע בשני חוגים או יותר (44% ביסודי, 30% בחטיבת ביניים ו-24% בחטיבה עליונה), אולם ניכר כי תופעה זו שכיחה פחות בקרב דוברי ערבית (35% ביסודי, 18% בחטיבת ביניים ו-15% בחטיבה עליונה). כמו כן ניתן לראות כי הן בקרב דוברי עברית והן בקרב דוברי ערבית חלה ירידה בשיעור המשתתפים בחוג אחד או יותר באופן קבוע עם העלייה בשלב החינוך.

בנוסף, מהתרשים עולה כי בקרב דוברי העברית רוב התלמידים משתתפים באופן קבוע בחוג אחד לפחות. מנגד, שיעור אי-ההשתתפות בחוגים הוא 23% ביסודי, 35% בחטיבת ביניים ו-44% בחטיבה עליונה. בקרב דוברי הערבית שיעור אי-ההשתתפות בחוגים גבוה יותר ועומד על 40% ביסודי, 61% בחטיבת הביניים ו-66% בחטיבה העליונה.

שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי מגדר

תרשים 2 מציג את שיעור המשתתפים והמשתתפות באופן קבוע בפעילויות פנאי ביחס לאלו שאינם משתתפים ומשתתפות בפעילויות פנאי באופן קבוע בחלוקה לפי מגדר ומגזר שפה. לוח 3 מציג נתונים אלו גם לפי שלב חינוך, הן בקרב הבנים והן בקרב הבנות.

תרשים 2: שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע, חלוקה לפי מגזר שפה ומגדר

כפי שניתן לראות, בקרב דוברי עברית שיעור הבנים המשתתפים בחוגים באופן קבוע דומה לשיעור הבנות המשתתפות בחוגים באופן קבוע (כשני שלישים). עם זאת, מהתרשים עולה כי בנות נוטות להשתתף ביותר חוגים מאשר בנים. כך ניתן לראות כי מחד גיסא שיעור גבוה יותר של בנים משתתף בחוג אחד (37%) מהבנים לעומת (33% מהבנות), ומאידך גיסא שיעור גבוה יותר של בנות משתתף בשני חוגים או יותר (36% מהבנות לעומת 31% מהבנים). מנגד, בקרב דוברי ערבית, שיעור גבוה יותר של בנים משתתפים בחוגים באופן קבוע (בנים: 48%, בנות: 41%).

בנוסף, מתרשים 2 עולה כי בקרב תלמידים דוברי ערבית, למעלה ממחצית הבנים וכ-60% מהבנות אינם משתתפים כלל בחוגים באופן קבוע. לעומת זאת, רק כשליש מהבנים והבנות דוברי העברית אינם משתתפים בחוגים באופן קבוע.

לוח 3: שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע, חלוקה לפי מגזר שפה, שלב חינוך ומגדר

חמישה חוגים קבועים	ארבעה חוגים קבועים	שלושה חוגים קבועים	שני חוגים קבועים	חוג אחד קבוע	לא משתתף בחוגים		
2	4	11	24	36	23	בנים	דוברי עברית
2	5	14	26	30	22	בנות	
1	1	6	19	38	34	בנים	
1	2	8	22	32	35	בנות	
1	1	5	16	35	42	בנים	
0	2	6	17	30	44	בנות	
7	4	10	16	27	36	בנים	דוברי ערבית
6	5	10	17	25	37	בנות	
2	1	4	10	26	57	בנים	
2	2	4	10	20	63	בנות	
1	1	3	9	22	63	בנים	
1	1	3	8	16	71	בנות	

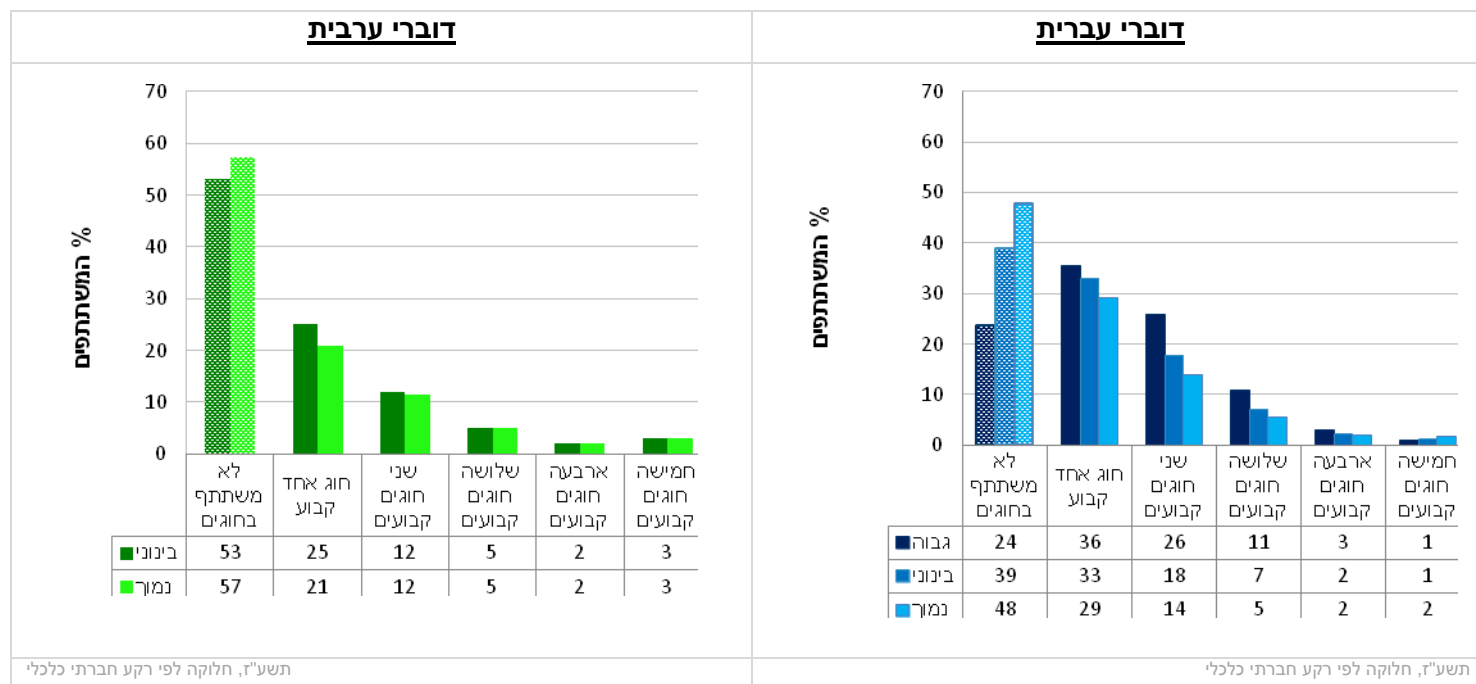
מלוח 3 עולה כי בחלוקה לפי מגדר ושלב חינוך, בקרב תלמידים מבתי ספר דוברי עברית בכל שלבי החינוך שיעור ההשתתפות בחוגים (אחד או יותר) דומה בקרב בנים ובנות, כאשר בשלב היסודי וחטיבת הביניים בנות נוטות להשתתף ביותר חוגים מאשר בנים (ביסודי 47% מהבנות משתתפות בשני חוגים או יותר בהשוואה ל-41% מהבנים, ובחטיבת ביניים 33% מהבנות בהשוואה ל-27% מהבנים). בחטיבה העליונה מגמה זו נחלשת (23% מהבנים לעומת 25% מהבנות). תוצאות אלה עשויות לשקף את העובדה שבגילאי חטיבה עליונה התלמידים מתמקדים יותר בבחינות הבגרות ועל כן קטן הזמן הפנוי שלהם המוקדש לפנאי, אולם נדרשת בדיקה נוספת על-מנת לקבוע זאת.

במגזר דובר הערבית התופעה מתעצמת, ועם העלייה בגיל התלמידים ניתן לראות כי בנות דוברות ערבית משתתפות פחות בחוגים, אחד או יותר, בהשוואה לבנים דוברי ערבית. עוד ניתן לראות כי ביסודי התפלגות ההשתתפות בחוגים של הבנים והבנות דומה, אך בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה יש פער לטובת הבנים: כ-5% יותר מהבנים בחטיבת ביניים ו-7% בחטיבה עליונה משתתפים בחוגים.

שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי רקע חברתי כלכלי של בית הספר¹⁷

תרשים 3 מציג את שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לעומת אלו שאינם משתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע, בחלוקה לפי מגזר שפה ורקע חברתי כלכלי של בית הספר. לוח 4 מציג נתונים אלו גם לפי שלב חינוך.

תרשים 3: שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע, חלוקה לפי מגזר שפה ורקע חברתי-כלכלי

מתרשים 3 עולה כי ככל שהרקע החברתי-כלכלי נמוך יותר, שיעור התלמידים שאינם משתתפים בחוגים באופן קבוע גדול יותר: בקרב דוברי עברית, 24% מהתלמידים מרקע גבוה, 39% מהתלמידים מרקע ביוני ו-48% מהתלמידים מרקע נמוך דיווחו כי אינם משתתפים בחוגים באופן קבוע. למעשה, שיעור התלמידים מבתי ספר מרקע נמוך שאינם משתתפים בחוגים באופן קבוע, גדול פי שניים משיעור התלמידים שדיווחו זאת מבתי ספר מרקע גבוה. בנוסף, הפערים בין תלמידים דוברי עברית באים לידי ביטוי גם במספר החוגים שבהם משתתפים תלמידים באופן קבוע: 41% מהתלמידים בבתי ספר מרקע גבוה משתתפים באופן קבוע בשני חוגים או יותר, לעומת 28% בבתי ספר מרקע ביוני ו-23% בבתי ספר מרקע נמוך.

עוד ניתן לראות כי בקרב דוברי הערבית שיעור אי-ההשתתפות בחוגים דומה בין הרמות השונות, ו-53% בבתי ספר מרקע ביוני ו-57% בבתי ספר מרקע נמוך אינם משתתפים בחוגים באופן קבוע. עם זאת ושלא כמו בקרב תלמידים דוברי עברית, ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות של תלמידים דוברי ערבית בשני חוגים או יותר באופן קבוע דומים, הן בקרב תלמידים מבתי ספר מרקע חברתי כלכלי ביוני והן בקרב תלמידים מבתי ספר מרקע נמוך.

¹⁷ רקע חברתי כלכלי של בית הספר, לפי מדד טיפוח שטראוס, גבוה = עשירונים 1-3, ביוני = עשירונים 4-6, נמוך = עשירונים 7-10.

לוח 4: שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע, חלוקה לפי מגזר שפה, שלב חינוך ורקע חברתי כלכלי

חמישה חוגים קבועים	ארבעה חוגים קבועים	שלושה חוגים קבועים	שני חוגים קבועים	חוג אחד קבוע	לא משתתף בחוגים		
2	5	15	29	32	17	גבוה	דוברי עברית
2	4	11	22	34	27	בינוני	
4	4	10	19	32	31	נמוך	
1	2	10	26	37	25	גבוה	
1	1	6	16	34	42	בינוני	
1	1	4	12	30	52	נמוך	
0	2	7	21	38	32	גבוה	
0	1	5	14	30	49	בינוני	
1	1	3	11	25	58	נמוך	
6	5	9	16	28	36	בינוני	דוברי ערבית
7	4	10	17	25	38	נמוך	
2	1	3	10	23	61	בינוני	
2	2	4	10	22	61	נמוך	
1	1	3	9	23	63	בינוני	
1	1	3	8	17	69	נמוך	

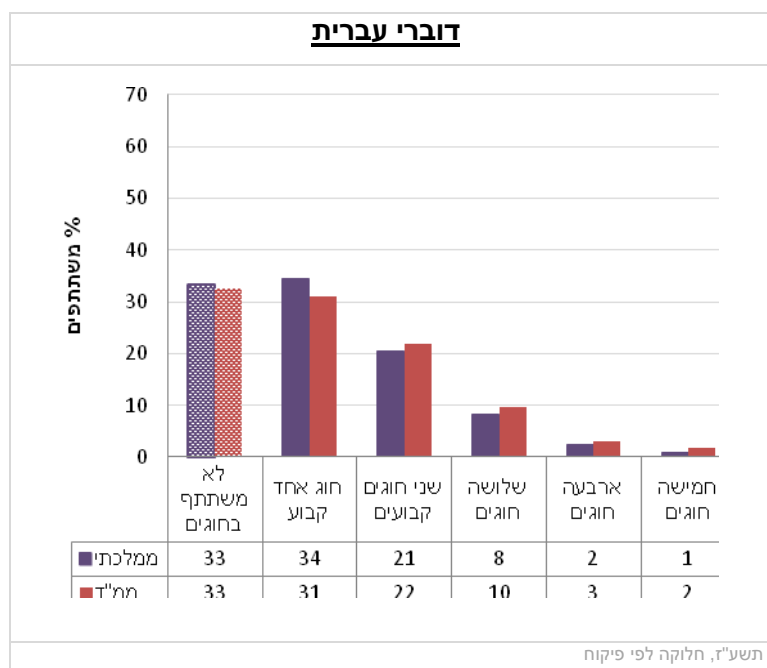
מלוח 4 עולה כי בקרב תלמידים דוברי עברית, שיעור ההשתתפות בחוג אחד באופן קבוע של תלמידי יסודי דומה בין שלוש הרמות החברתיות כלכליות, אך שונה בחטיבת ביניים ובחטיבה עליונה. כמו כן ניתן לראות כי כאשר מדובר על השתתפות בשני חוגים באופן קבוע, פערי ההשתתפות בין הרמות הכלכליות חברתיות גדלים וקיימים גם בקרב תלמידי היסודי. לבסוף, ניתן לשים לב כי שיעור התלמידים הגבוה ביותר שאינו משתתף בפעילויות פנאי באופן קבוע הוא בקרב תלמידי חטיבה עליונה מבתי ספר מרקע חברתי כלכלי נמוך (58%), לעומת תלמידי יסודי מבתי ספר מרקע גבוה שדיווחו בשיעורים הנמוכים ביותר, 17%.

בקרב דוברי ערבית ניתן לראות כי שיעור התלמידים שלא משתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע דומה בין הרמות החברתיות כלכליות ביסודי (כ-37%) ובחטיבת ביניים (61%), אך שונה בחטיבה עליונה (בינוני: 63%, נמוך: 69%). כמו כן ניתן לראות כי קיים פער בין הרמות החברתיות כלכליות בדיווח לגבי השתתפות בחוג אחד באופן קבוע ביסודי ובחטיבה עליונה. עם זאת, בבחינת שיעור ההשתתפות בשני חוגים ומעלה באופן קבוע ניתן לראות שבתוך כל שלב חינוך, בין הרמות החברתיות כלכליות השונות, נמצא שיעור ההשתתפות דומה.

שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי פיקוח

תרשים 4 מציג את שיעור התלמידים דוברי העברית המשתתפים בחוגים באופן קבוע לעומת שיעור התלמידים שאינם משתתפים בחוגים באופן קבוע, בחלוקה לפי פיקוח. לוח 5 מציג נתונים אלה גם לפי שלב חינוך.

תרשים 4: שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע בקרב דוברי עברית, חלוקה לפי פיקוח

מתרשים 4 ניתן לראות כי שיעור התלמידים שלא משתתפים בחוגים באופן קבוע דומה בין תלמידים מבתי ספר בפיקוח הממלכתי דתי לבין תלמידים מבתי ספר בפיקוח ממלכתי (33%). בנוסף, ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות בחוג אחד באופן קבוע של תלמידים מבתי ספר בפיקוח הממלכתי גבוה במעט משיעור ההשתתפות של תלמידים מבתי ספר בפיקוח הממלכתי דתי (ממלכתי: 34%, הממלכתי דתי: 31%). לבד מזאת ניתן לראות כי בכל אחת מהקטגוריות, אין הבדלים משמעותיים בין שיעור ההשתתפות באופן קבוע בשני חוגים או יותר בין תלמידים מהפיקוח הממלכתי דתי לפיקוח הממלכתי.

לוח 5: שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע בקרב דוברי עברית, חלוקה לפי שלב חינוך ופיקוח

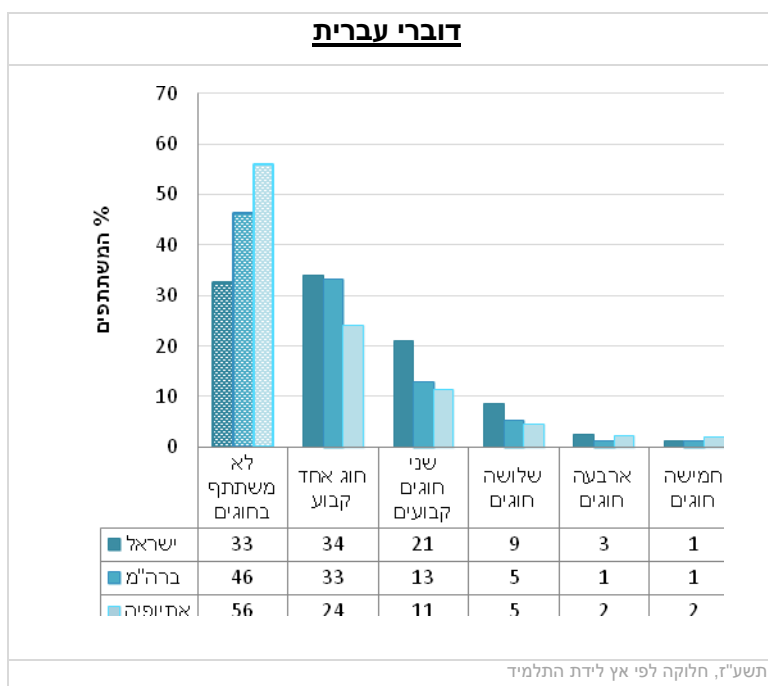
		לא משתתף בחוגים	חוג אחד קבוע	שני חוגים קבועים	שלושה חוגים קבועים	ארבעה חוגים קבועים	חמישה חוגים קבועים
יסודי	ממלכתי	22	34	25	12	4	2
	ממלכתי דתי	23	29	25	14	5	4
חטיבת ביניים	ממלכתי	35	36	20	7	2	1
	ממלכתי דתי	34	32	22	9	2	1
חטיבה עליונה	ממלכתי	44	32	16	6	2	1
	ממלכתי דתי	43	34	17	5	1	0

מלוח 5 עולה כי בתוך כל שלב חינוך שיעור התלמידים שאינם משתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע דומה בין מגזרי הפיקוח. אולם, בבחינת התלמידים המשתתפים בפעילות פנאי אחת באופן קבוע קיימים פערים בשיעור ההשתתפות של תלמידים הלומדים בבתי ספר בפיקוח הממלכתי לעומת תלמידים הלומדים בבתי ספר בפיקוח הממלכתי דתי. כך למשל, ניתן לראות כי 34% מתלמידי היסודי בפיקוח הממלכתי משתתפים בחוג אחד באופן קבוע, לעומת 29% מתלמידי היסודי בפיקוח הממלכתי-דתי. בנוסף, ניתן לראות כי 36% מתלמידי חטיבת הביניים בפיקוח הממלכתי משתתפים בחוג אחד באופן קבוע, לעומת 32% מתלמידי היסודי בפיקוח הממלכתי-דתי. כמו כן ניתן לראות כי כאשר מדובר בהשתתפות בשני חוגים או יותר באופן קבוע, בכל שלבי החינוך, שיעור ההשתתפות של תלמידים מבתי ספר בפיקוח הממלכתי דומה לשיעור ההשתתפות של תלמידים מבתי ספר בפיקוח הממלכתי-דתי.

שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע לפי ארץ לידת התלמיד

תרשים 5 מציג את שיעור התלמידים דוברי העברית המשתתפים בחוגים באופן קבוע ביחס לשיעור התלמידים שאינם משתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע בחלוקה לפי ארץ לידה. לוח 6 מציג נתונים אלה גם לפי שלב חינוך.

תרשים 5: **שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע בקרב דוברי עברית, חלוקה לפי ארץ לידת התלמיד**

מתרשים 5 עולה כי בקרב דוברי העברית נמצאו פערים ניכרים בין תלמידים ילידי ישראל לבין תלמידים ילידי מדינות ברית המועצות לשעבר וילידי אתיופיה בשיעור אי-ההשתתפות בחוגים. בעוד שבקרב ילידי ישראל שליש מהתלמידים לא משתתפים בחוגים באופן קבוע, הרי שבקרב ילידי מדינות ברית המועצות לשעבר השיעור עומד על 46% ובקרב ילידי אתיופיה על 56% (למעלה ממחצית מהתלמידים).

בנוסף ניתן לראות כי שני שלישים מילידי ישראל משתתפים בחוג אחד לפחות באופן קבוע, בעוד ששיעור ההשתתפות בחוגים של ילידי ברית המועצות לשעבר עומדים על כמחצית ושל ילידי אתיופיה על כ-45%. כמו כן, ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות בפעילות חוגית אחת באופן קבוע של ילידי ישראל וברית המועצות לשעבר דומים ועומדים על כשליש. לעומתם, שיעור ההשתתפות בחוג אחד באופן קבוע בקרב ילידי אתיופיה עומד על כ-25%. לבסוף, ניתן לראות כי תלמידים ילידי ישראל, בהשוואה לחבריהם ילידי ברית המועצות לשעבר ואתיופיה, מרבים להשתתף בשני חוגים או יותר באופן קבוע: 34% לעומת 20% בשתי קבוצות ארץ לידה.

לוח 6: שיעור המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע בקרב דוברי עברית, חלוקה לפי שלב חינוך וארץ לידת התלמיד

לא משתתף בחוגים	חוג אחד קבוע	שני חוגים קבועים	שלושה חוגים קבועים	ארבעה חוגים קבועים	חמישה חוגים קבועים	
ישראל	22	33	25	13	4	2
ישראל ברית המועצות לשעבר	35	34	18	9	2	3
ישראל אתיופיה	44	25	13	7	6	6
ישראל	34	35	20	7	2	1
ישראל ברית המועצות לשעבר	48	35	12	4	1	1
ישראל אתיופיה	58	25	11	4	1	1
ישראל	43	33	16	6	1	0
ישראל ברית המועצות לשעבר	56	31	9	3	1	1
ישראל אתיופיה	62	22	11	3	1	1

מלוח 6 עולה כי בשלב חינוך יסודי, 22% מהתלמידים ילידי ישראל דיווחו כי הם אינם משתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע, לעומת 35% מילידי ברית המועצות לשעבר ו-44% מילידי אתיופיה. הפערים בשיעור אי-ההשתתפות עקביים בכל אחד משלבי החינוך בנפרד: פער של כ-10% בין ילידי ישראל וילידי ברית המועצות לשעבר, ופער של כ-20% בין ילידי ישראל לילידי אתיופיה.

עם זאת, ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות בחוג אחד באופן קבוע של תלמידי יסודי ילידי ישראל דומים לאלו של תלמידי יסודי אשר נולדו בברית המועצות לשעבר (כ-34%), אך גבוהים בכ-9% משיעור ההשתתפות של תלמידי יסודי שנולדו באתיופיה. בקרב תלמידי חטיבת ביניים, שיעור התלמידים ילידי ישראל שאינם משתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע עומד על 34%, לעומת 48% בקרב ילידי ברית המועצות לשעבר ו-58% בקרב ילידי אתיופיה. מנגד, שיעור ההשתתפות בחוג אחד באופן קבוע של ילידי ישראל וברית המועצות לשעבר דומים (35%) ואילו שיעור ההשתתפות של ילידי אתיופיה נמוכים ב-10%. ניתן לראות כי גם בקרב תלמידי חטיבה עליונה קיימת מגמת דיווח דומה. זאת ועוד, מלוח 6 עולה כי בכל שלבי החינוך, כאשר מדובר בהשתתפות של שני חוגים ומעלה באופן קבוע, שיעור הדיווח של תלמידים ילידי ברית המועצות לשעבר ואתיופיה דומה ונמוך יותר משיעור הדיווח של תלמידים ילידי ישראל.

שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע גבוה יותר בקרב דוברי עברית מאשר דוברי ערבית, כשהפערים בהשתתפות בין הקבוצות ניכרים. כך, בעוד שבקרב דוברי עברית שיעור אי-ההשתתפות עומד על כשליש מכלל התלמידים, בקרב דוברי ערבית למעלה ממחצית התלמידים אינם משתתפים בחוגים באופן קבוע.

בנוסף, בקרב דוברי עברית וערבית שיעור אי-ההשתתפות בחוגים עולה עם העלייה בשלב החינוך, אולם בקרב דוברי הערבית שיעור אי-ההשתתפות בחוגים גבוה יותר. כמו כן, בקרב דוברי העברית רוב התלמידים משתתפים באופן קבוע בחוג אחד לפחות ומרבים להשתתף באופן קבוע בשני חוגים או יותר, תופעה ששכיחה פחות בקרב דוברי ערבית. מההיבט המגדרי, בקרב דוברי העברית לא נמצא הבדל בין בנים לבנות בשיעור אי-ההשתתפות בחוגים. לעומת זאת, בקרב דוברי ערבית, נמצא כי שיעור גבוה יותר של בנות לא משתתפות בחוגים באופן קבוע בהשוואה לבנים. הבדל זה נמצא בשלבי החינוך חטיבת ביניים וחטיבה עליונה אך לא ביסודי (ייתכן שהתופעה מוסברת, לפחות באופן חלקי, בנשירה גדולה יותר של בנים). בנוסף, מההיבט המגדרי, נמצא כי בנים דוברי ערבית נוטים יותר מבנות להשתתף באופן קבוע בשני חוגים ומעלה, הבדל הבא לידי ביטוי בשלבי החינוך יסודי וחטיבת ביניים אך לא בחטיבה עליונה.

בנוסף, בהתייחס לרקע החברתי כלכלי של התלמידים, בקרב דוברי העברית נמצאו פערים ניכרים בין תלמידים הלומדים בבתי ספר מרקע חברתי-כלכלי שונה, כשמחצית מהתלמידים הלומדים בבתי ספר מרקע נמוך וכ-40% מהתלמידים הלומדים בבתי ספר מרקע בינוני לא משתתפים בחוגים, לעומת כרבע מהתלמידים בבתי ספר מרקע גבוה. הפערים בין תלמידים דוברי עברית באים לידי ביטוי גם במספר החוגים שבהם משתתפים תלמידים באופן קבוע, כשיעור התלמידים מבתי ספר מרקע גבוה המשתתפים באופן קבוע בשני חוגים או יותר גדול פי 1.5 משיעור המשתתפים מבתי ספר מרקע בינוני, ומעט יותר מכך מבתי ספר מרקע נמוך. לעומת זאת, בקרב דוברי הערבית שיעור אי-ההשתתפות בחוגים של תלמידים מרקע חברתי כלכלי שונה הוא דומה.

לבסוף, בקרב דוברי העברית לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעור אי-ההשתתפות בין תלמידים מבתי ספר ממלכתיים וממלכתי-דתי, אולם תלמידי יסודי מבתי ספר ממלכתיים משתתפים יותר בחוג אחד באופן קבוע מאשר חבריהם מהממלכתי דתי. בנוסף, נמצאו פערים ניכרים בין תלמידים ילידי ישראל לבין תלמידים ילידי מדינות ברית המועצות לשעבר וילידי אתיופיה בשיעור אי-ההשתתפות בחוגים. בעוד שבקרב ילידי ישראל שליש מהתלמידים לא משתתפים בחוגים באופן קבוע, בקרב ילידי מדינות ברית המועצות לשעבר מדובר על כמחצית מהתלמידים, ואילו בקרב ילידי אתיופיה מדובר על למעלה ממחצית מהתלמידים. פערים אלה עקביים בכל אחד משלבי החינוך בנפרד, כשהפער הגדול ביותר נמצא בין ילידי ישראל לילידי אתיופיה. כמו כן, תלמידים ילידי ישראל, בהשוואה לחבריהם ילידי ברית המועצות לשעבר ואתיופיה, מרבים להשתתף בשני חוגים או יותר באופן קבוע.

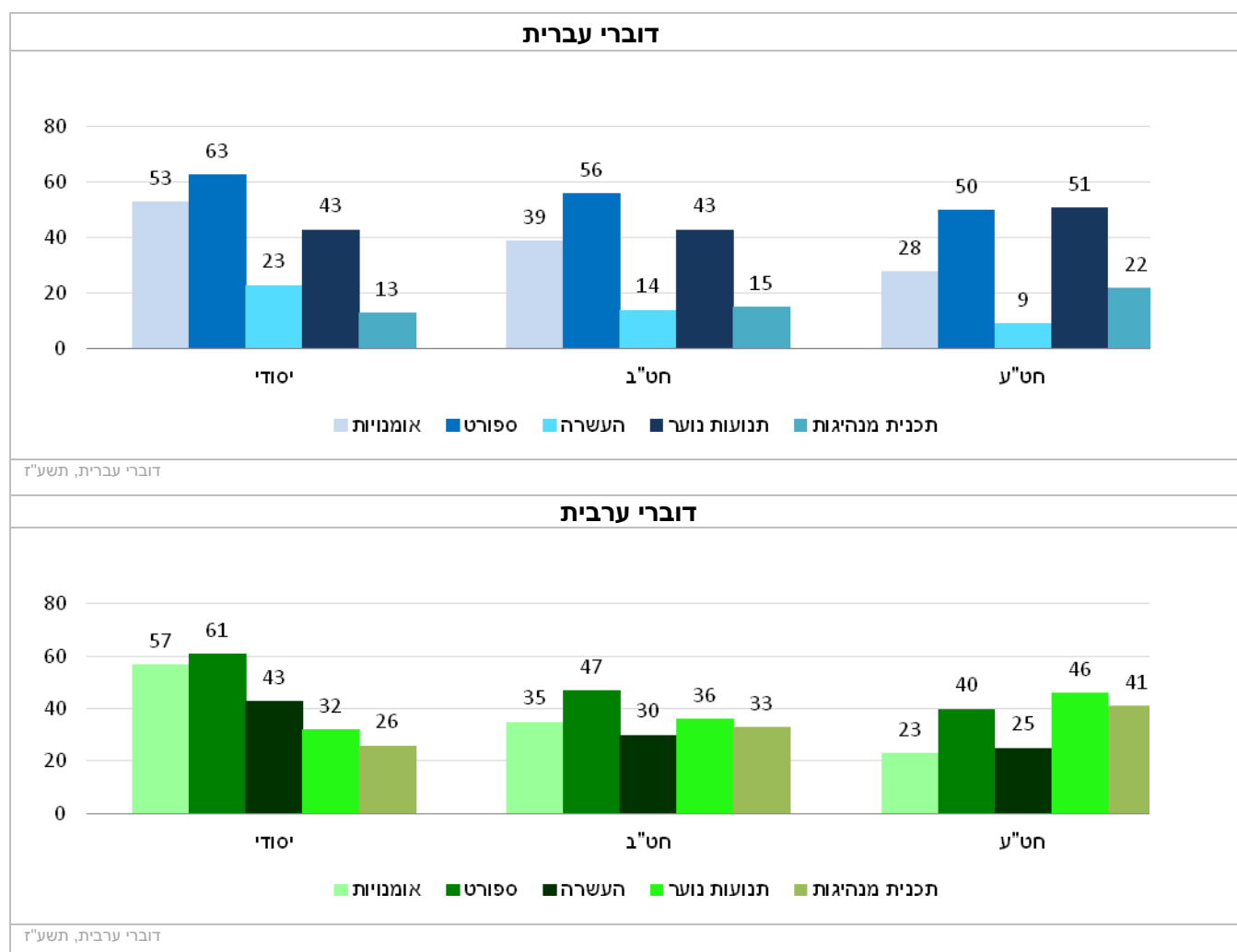
פרק ב': שכיחות המשתתפים בכל אחת מהפעילויות

לאחר שבחנו את מאפייני התלמידים המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע, נפנה לבחון את שכיחות המשתתפים בכל אחת מחמש הפעילויות שבהן הם משתתפים באופן קבוע. פרק ב' מציג את שיעור המשתתפים באופן קבוע בכל אחת מהפעילויות בקרב התלמידים שדיווחו כי הם משתתפים לפחות בפעילות פנאי אחת באופן קבוע (הנתונים שהוצגו בפרק א'). כזכור, חמש הפעילויות שעליהן נשאלו התלמידים הן: חוגי אומנויות, חוגי ספורט, חוגי העשרה, תנועות נוער ותכנית מנהיגות.

שכיחות ההשתתפות בפעילויות לפי שלב חינוך ומגזר שפה

תרשים 6 מציג את שיעור המשתתפים באופן קבוע בכל אחת מהפעילויות בתוך כל שלב חינוך ובחלוקה לפי מגזר שפה.

תרשים 6: שיעור המשתתפים באופן קבוע בחמש פעילויות הפנאי, חלוקה לפי מגזר שפה ושלב חינוך

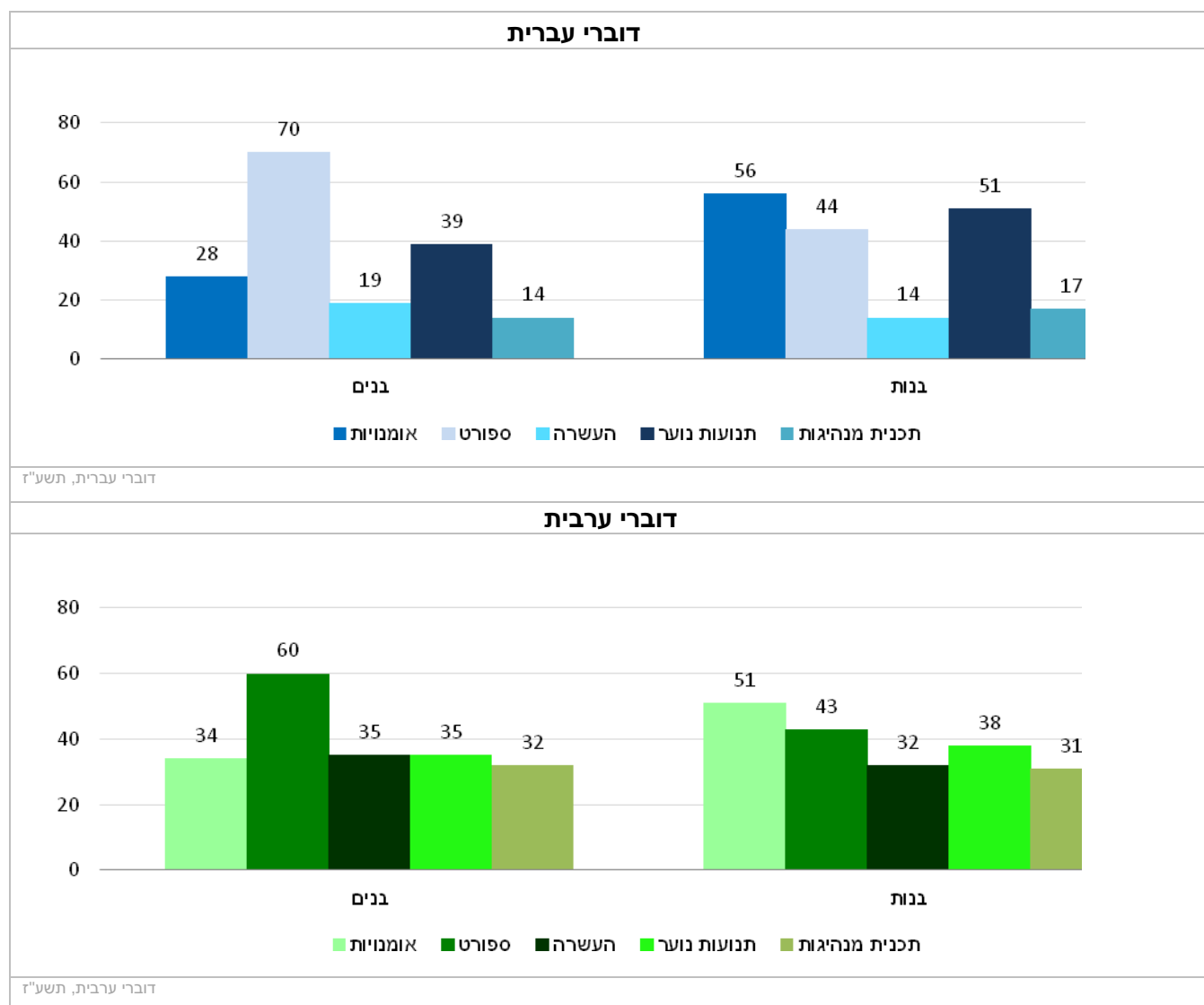
מתרשים 6 עולה כי קיימים הבדלים בשכיחות הדיווח של כל חוג בין המגזרים וכן בין הגילאים. למשל, בקרב תלמידים דוברי עברית אשר משתתפים באופן קבוע בפעילויות פנאי, הפעילות המדווחת ביותר בקרב תלמידי יסודי היא חוגי ספורט (63%), אחריה אומנויות (53%), תנועות נוער (43%), העשרה (23%) ותוכניות מנהיגות (13%). לעומת זאת, בקרב תלמידי החטיבה העליונה דוברי העברית מדרג הדיווח שונה, והפעילות המדווחת ביותר היא השתתפות בתנועות נוער (51%) ואחריה ספורט (50%), אומנויות (28%), ותוכניות מנהיגות (22%) והעשרה (9%).

בקרב תלמידים דוברי ערבית התמונה דומה. כך ניתן לראות כי הפעילות המדווחת ביותר בקרב תלמידי יסודי היא השתתפות בחוגי ספורט (61%) ואחריה ההשתתפות בחוגי אומנויות (57%), אולם שלא כמו בקרב דוברי עברית, במקום השלישי נמצאת ההשתתפות בחוגי העשרה (43%). שיעור השתתפות זה גבוה ב-20% משיעור ההשתתפות של תלמידי יסודי דוברי עברית. כמו כן ניתן לראות כי **בקרב תלמידי החטיבה העליונה מדרג הדיווח של החוגים דומה לזה של דוברי העברית, אם כי שיעור הדיווח נמוך יותר בספורט, אומנויות ותנועות נוער, אך גבוהים יותר בחוגי העשרה ותוכניות מנהיגות.**

שכיחות ההשתתפות בפעילויות לפי מגדר ומגזר שפה

התרשים הבא, תרשים 7, מציג את שיעור הבנים והבנות המשתתפים והמשתתפות באופן קבוע בכל אחת מהפעילויות, בחלוקה לפי מגזר שפה. לוח 8 מציג את הנתונים גם לפי שלב חינוך.

תרשים 7: שיעור המשתתפים באופן קבוע בחמש פעילויות הפנאי, חלוקה לפי מגזר שפה ומגדר

מתרשים 7 עולה כי 70% מהבנים דוברי העברית משתתפים באופן קבוע בחוגי ספורט (פעילות אשר גם דווחה בשיעורים הגבוהים ביותר על-ידי הבנים), בעוד שרק 44% מהבנות דיווחו כן. כמו כן ניתן לראות כי בעוד שכ-56% מהבנות דיווחו כי הן משתתפות בחוגי אומנויות באופן קבוע (פעילות אשר דווחה בשיעורים הגבוהים ביותר על-ידי הבנות), רק כ-28% מהבנים דיווחו כן. באשר לשאר הפעילויות, ניתן לראות כי בנות דיווחו יותר מבנים שהן משתתפות באופן קבוע בתנועות נוער (בנות: 51%, בנים: 39%) ובתוכניות מנהיגות (בנות: 17%, בנים: 14%), ואילו בנים דיווחו יותר מבנות שהם משתתפים באופן קבוע בחוגי העשרה (בנים: 19%, בנות: 14%).

בהתייחס לתלמידים דוברי הערבית, ניתן לראות כי בדומה לתלמידים דוברי העברית, גם כאן **הפעילות המדווחת ביותר בקרב הבנים היא חוגי ספורט (60%)**. מנגד, הפעילות עליה דיווחו הבנים בשיעורים הנמוכים ביותר היא השתתפות בתוכניות מנהיגות (32%). בקרב הבנות, 51% מהבנות דיווחו שהן משתתפות באופן קבוע בחוגי אומנויות לעומת כ-43% מהבנות שדיווחו שהן משתתפות באופן קבוע בחוגי ספורט. גם אצל הבנות, הפעילות הכי פחות שכיחה היא השתתפות בתוכניות מנהיגות, כשיעור המשתתפות בה דומה לשיעור המשתתפים (כ-31%). באשר לשאר הפעילויות, ניתן לראות כי **בנות דיווחו מעט יותר מבנים שהן משתתפות באופן קבוע בתנועות נוער (בנות: 38%, בנים: 35%), ואילו בנים דיווחו מעט יותר מבנות שהם משתתפים באופן קבוע בחוגי העשרה (בנים: 35%, בנות: 32%)**.

לוח 7: שיעור המשתתפים באופן קבוע בחמש פעילויות הפנאי, חלוקה לפי מגזר שפה, שלב חינוך ומגדר

תכנית מנהיגות	תנועות נוער	העשרה	ספורט	אומנויות		
12	37	25	76	37	בנים	דוברי עברית
14	50	22	50	68	בנות	
13	37	17	70	23	בנים	
17	48	12	42	54	בנות	
20	45	12	62	19	בנים	
23	58	7	39	37	בנות	
27	33	41	70	48	בנים	דוברי ערבית
24	33	43	52	67	בנות	
28	33	32	54	27	בנים	
31	39	29	39	45	בנות	
40	41	32	47	18	בנים	
43	51	24	33	30	בנות	

מלוח 7 עולה כי בקרב בנות הלומדות בבתי ספר יסודיים דוברי עברית הפעילות (הנעשית באופן קבוע) המדווחת ביותר היא חוגי אומנויות (68%) ולאחר מכן חוגי ספורט ותנועות נוער (50%), ואילו בקרב בנים הפעילות המדווחת ביותר היא השתתפות בחוגי ספורט (76%) ולאחר מכן חוגי אומנויות ותנועות נוער (37%). גם בקרב בנות הלומדות בחטיבת ביניים הפעילויות המדווחות ביותר הן חוגי אומנויות, תנועות נוער וחוגי ספורט, אלא ששיעור ההשתתפות בהם נמוך מאלה שדווח ביסודי. דפוס דומה לזה ניתן לראות בקרב הבנים. לעומת זאת, בקרב תלמידות חטיבה עליונה דוברי עברית מדרג החוגים משתנה, וניתן לראות כי שיעור ההשתתפות הגבוה ביותר של הבנות מתייחס לתנועות נוער (58%, גבוה ב-13% משיעור ההשתתפות של הבנים בפעילות זו) ולאחר מכן חוגי ספורט (39%) ואומנויות (37%). מנגד, אצל הבנים מדרג הפעילויות נשאר זהה (ספורט, תנועות נוער ואומנויות) אם כי שיעור ההשתתפות בכל אחת מהפעילויות השתנה.

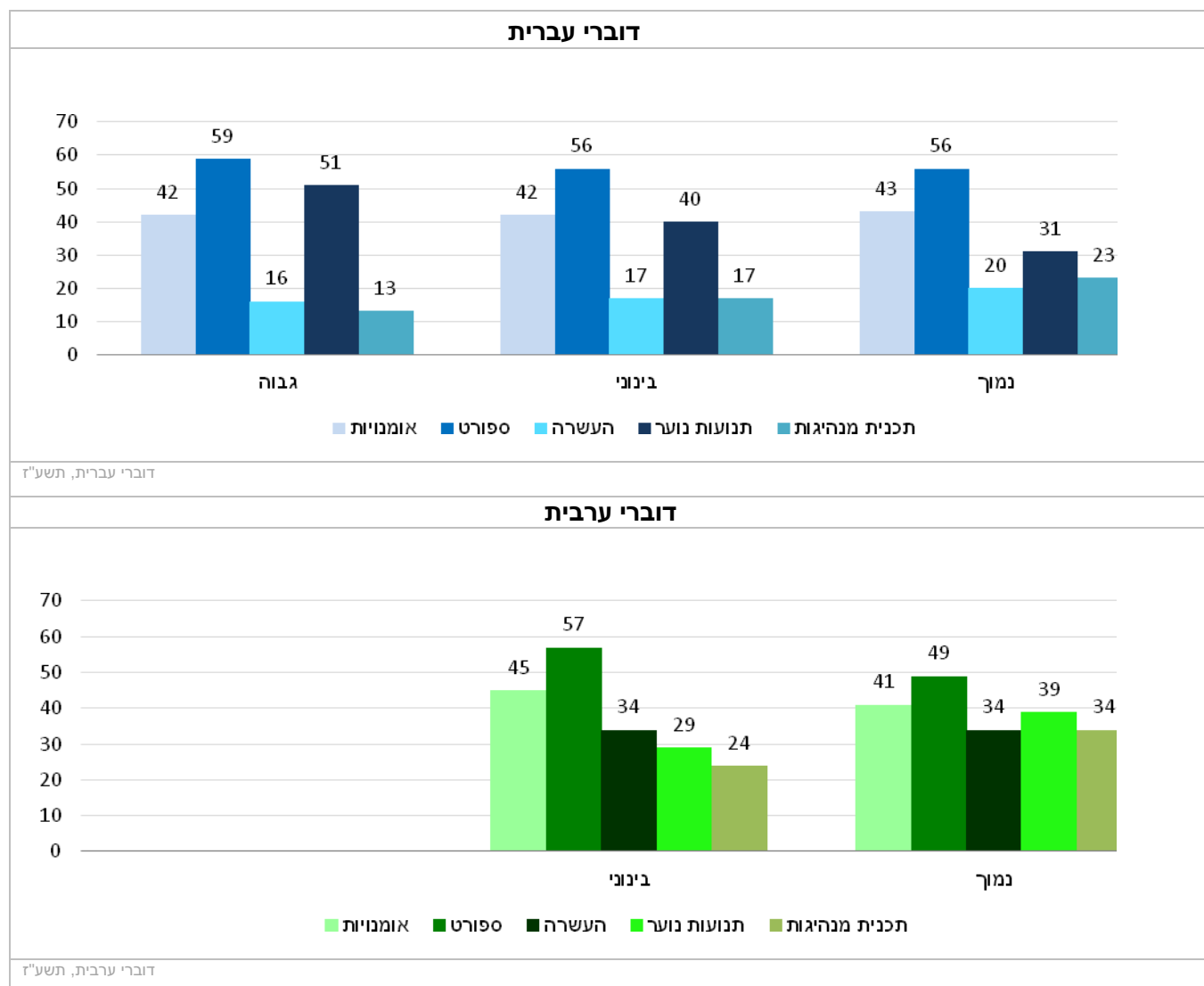
בקרב דוברי ערבית התמונה מעט שונה. ניתן לראות כי בקרב בנות הלומדות בבתי ספר יסודיים הפעילות (הנעשית באופן קבוע) המדווחת ביותר היא חוגי אומנויות (67%, בדומה לדוברות עברית) ולאחר מכן

חוגי ספורט (52%) והעשרה (43%), ואילו בקרב הבנים הפעילות המדווחת ביותר היא השתתפות בחוגי ספורט (70%, מעט פחות מדוברי עברית) ולאחר מכן חוגי אומנויות (48%) והעשרה (41%). כאשר עולים בשלבי החינוך ניתן לראות כי בדומה לדוברי עברית, מדרג הפעילויות משתנה: בקרב בנות חטיבת ביניים דוברות ערבית הפעילויות המדווחות ביותר הן השתתפות בחוגי אומנויות (45%), ספורט (39%) ותנועות נוער (39%), כשבחטיבה עליונה המדרג הוא תנועות נוער (51%), תוכניות מנהיגות (43%) וחוגי ספורט (33%). **אצל הבנים תלמידי חטיבת ביניים הפעילות המדווחת ביותר היא עדיין ספורט (54%) ולאחר מכן תנועות נוער (33%) והעשרה (32%).** מדרג דומה לזה קיים אצל תלמידי חטיבה עליונה, אם כי שיעור הדיווח נמוך יותר בחוגי הספורט אך גבוה יותר בתנועות הנוער ותוכנית המנהיגות.

שכיחות ההשתתפות בפעילויות לפי רקע חברתי כלכלי ומגזר שפה

תרשים 8 מציג את שיעור המשתתפים באופן קבוע בכל אחת מהפעילויות לפי הרקע החברתי כלכלי של בית הספר¹⁸ ובחלוקה לפי מגזר שפה. לוח 9 מציג את הנתונים גם לפי שלב חינוך.

תרשים 8: שיעור המשתתפים באופן קבוע בחמש פעילויות הפנאי, חלוקה לפי מגזר שפה ורקע חברתי כלכלי

מתרשים 8 עולה כי הפער המשמעותי ביותר בשיעור ההשתתפות של התלמידים דוברי העברית הוא בתנועות נוער: 51% מרקע גבוה, 40% מרקע בינוני ו-31% מרקע נמוך. למעט זאת, שכיחות הדיווח של החוגים דומה יחסית בין שלוש הרמות החברתיות כלכליות. כך, **תלמידים מבתי ספר מרקע חברתי כלכלי גבוה דיווחו שהפעילות השכיחה ביותר היא השתתפות בחוגי ספורט (59%)**, אחריה תנועות נוער (51%), אומנויות (42%), העשרה (16%) ותוכניות מנהיגות (13%). באופן דומה, **תלמידים מבתי ספר מרקע חברתי כלכלי בינוני דיווחו שהפעילות השכיחה ביותר היא השתתפות בחוגי ספורט (56%)**, לאחר מכן השתתפות בחוגי

¹⁸ רקע חברתי כלכלי של בית הספר, לפי מדד טיפוח שטראוס: גבוה = עשירונים 1-3, בינוני = עשירונים 4-6, נמוך = עשירונים 7-10.

אומנויות (42%) ותנועות נוער (40%). מדרג דומה לזה ניתן לראות גם בקרב תלמידים מבתי ספר מרקע חברתי כלכלי נמוך.

דפוסי ההשתתפות של תלמידים דוברי ערבית דומים יחסית בין הרמות החברתיות כלכליות, אולם ניתן לראות כי תלמידים מרקע חברתי כלכלי נמוך משתתפים יותר מתלמידים מרקע חברתי כלכלי בינוני בתנועות נוער (בינוני: 29%, נמוך: 39%) ובתוכניות מנהיגות (בינוני: 24%, נמוך: 34%).

לוח 8: שיעור המשתתפים באופן קבוע בחמש פעילויות הפנאי, חלוקה לפי מגזר שפה, שלב חינוך ורקע חברתי כלכלי

אומנויות	ספורט	העשרה	תנועות נוער	תכנית מנהיגות		
גבוה	51	65	22	51	יסודי	דוברי עברית
בינוני	53	61	24	38		
נמוך	59	63	30	27		
גבוה	39	57	15	48	חטיבת ביניים	
בינוני	40	54	14	38		
נמוך	36	54	14	29		
גבוה	29	51	8	56	חטיבה עליונה	
בינוני	27	49	9	48		
נמוך	27	51	12	41		
בינוני	57	66	42	29	יסודי	דוברי ערבית
נמוך	58	60	43	34		
בינוני	38	55	31	25	חטיבת ביניים	
נמוך	36	45	30	38		
בינוני	29	47	19	38	חטיבה עליונה	
נמוך	25	39	27	48		

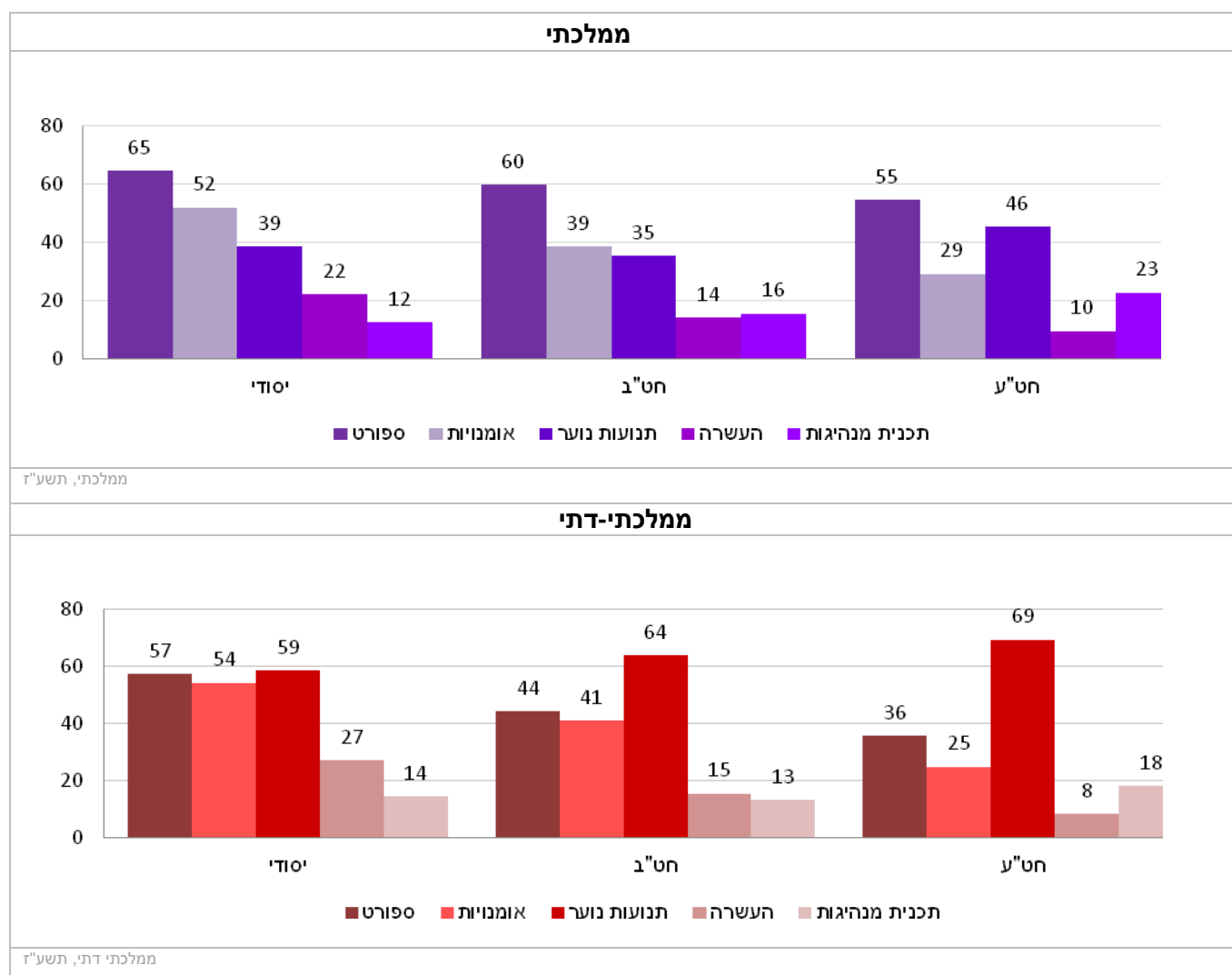
מלוח 8 עולה כי שיעור ההשתתפות בחוגי אומנויות של תלמידי בתי ספר יסודיים דוברי ערבית מרקע חברתי כלכלי נמוך גבוה ב-8% מאלה של תלמידי בתי ספר יסודיים מרקע גבוה. מנגד, ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות בתנועות נוער של תלמידי היסודי מבתי ספר מרקע חברתי כלכלי גבוה ב-24% משיעור התלמידים הלומדים בבתי ספר מרקע נמוך משתתפים בפעילות זו. בנוסף, כאשר בוחנים את שיעור ההשתתפות בתנועות נוער ותוכניות מנהיגות, ניתן לראות כי קיימים הבדלים בשיעור ההשתתפות. כך, בעוד ש-48% מתלמידי חטיבת הביניים דוברי העברית מרקע חברתי כלכלי גבוה דיווחו שהם משתתפים באופן קבוע בתנועות נוער, רק 29% מתלמידי חטיבת ביניים מרקע נמוך דיווחו כן. מנגד, בעוד שרק 13% מתלמידי חטיבת ביניים מרקע חברתי כלכלי גבוה דיווחו כי הם משתתפים בתוכניות מנהיגות, 24% מתלמידי חטיבת ביניים מרקע נמוך דיווחו כן. מגמה דומה לזו קיימת גם בקרב תלמידי חטיבה עליונה, אולם ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות בתנועות נוער ובתוכניות מנהיגות גבוה יותר, כשעדיין, שיעור ההשתתפות הגבוה ביותר בתנועות הנוער הוא בקרב תלמידים מבתי ספר מרקע גבוה, ואילו בתוכניות המנהיגות, שיעור ההשתתפות הגבוה ביותר הוא בקרב תלמידים מבתי ספר מרקע נמוך.

בקרב תלמידים מבתי ספר דוברי ערבית ניתן לראות כי ביסודי, תלמידים מבתי ספר מרקע חברתי כלכלי בינוני דיווחו יותר מתלמידים מבתי ספר מרקע נמוך על השתתפות בחוגי ספורט, ואילו תלמידים מבתי ספר מרקע נמוך דיווחו יותר על השתתפות בארבעת החוגים האחרים מאשר תלמידים מבתי ספר מרקע בינוני. לעומת זאת, בחטיבת ביניים, תלמידים מבתי ספר מרקע חברתי כלכלי בינוני דיווחו יותר מתלמידים מבתי ספר מרקע נמוך על השתתפות בחוגי ספורט (בינוני: 56%, נמוך: 45%) והעשרה (בינוני: 32%, נמוך: 30%). לבסוף, בהתייחס לתלמידי חטיבה עליונה, מלוח 9 עולה כי תלמידים מבתי ספר מרקע חברתי כלכלי נמוך דיווחו יותר מתלמידים מבתי ספר מרקע בינוני על השתתפות באופן קבוע בחוגי העשרה (נמוך: 27%, בינוני: 19%), תנועות נוער (נמוך: 48%, בינוני: 38%) ותוכניות מנהיגות (נמוך: 43%, בינוני: 32%).

שכיחות ההשתתפות בפעילויות לפי פיקוח ושלב חינוך

התרשים הבא, תרשים 9, מציג את שיעור התלמידים מבתי ספר דוברי עברית המשתתפים בחוגים באופן קבוע, בחלוקה לפי פיקוח ושלב חינוך.

תרשים 9: שיעור המשתתפים באופן קבוע בחמש פעילויות הפנאי, דוברי עברית, חלוקה לפי פיקוח ושלב חינוך

מתרשים 9 עולה כי בקרב תלמידים מבתי ספר בפיקוח ממלכתי, המשתתפים באופן קבוע בפעילויות פנאי, הפעילות המדווחת ביותר בכל שלבי החינוך היא השתתפות בחוגי ספורט. בנוסף, ניתן לראות כי השתתפות בחוגי ספורט דווחה יותר על-ידי תלמידי יסודי (65%) מאשר תלמידי חטיבת ביניים (60%) וחטיבה עליונה (55%). כמו כן, ניתן לראות כי מדרג השכיחות של כל אחת מהפעילויות משתנה בין שלבי החינוך השונים, כשההשתתפות בתנועות נוער מדורגת כשנייה בקרב תלמידי חטיבה עליונה (46%), אך כשלישית (אחרי חוגי אומנויות) בקרב תלמידי חטיבת ביניים (35%) ויסודי (39%).

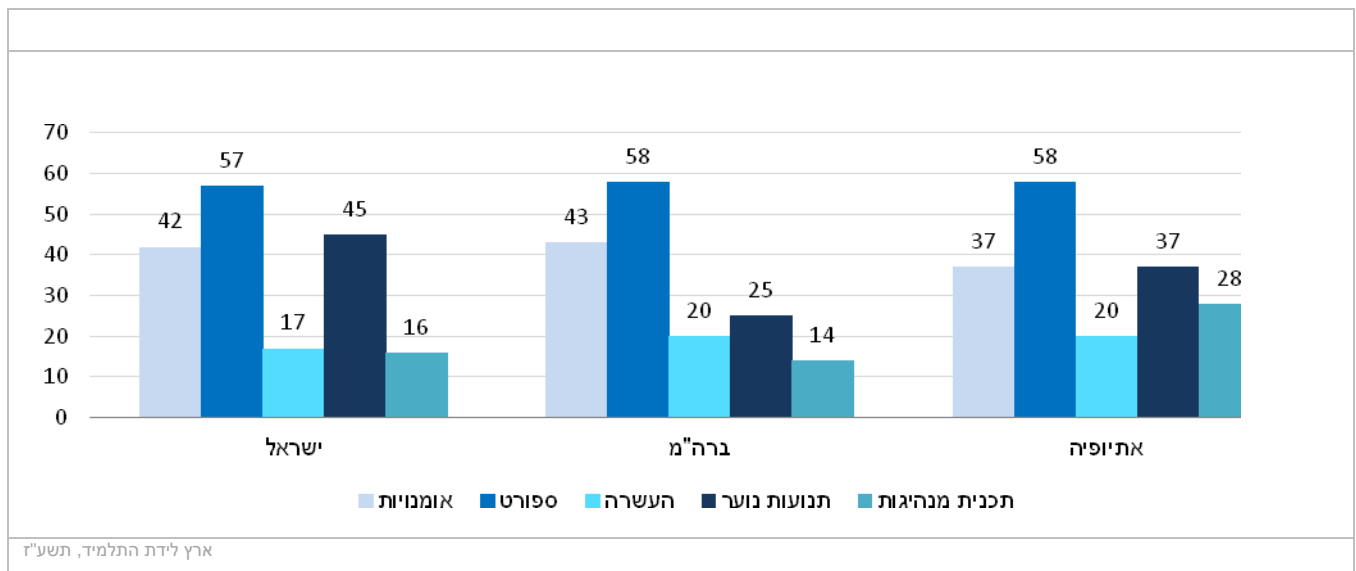
לעומת זאת, בקרב תלמידים מבתי ספר מהפיקוח הממלכתי דתי, הפעילות המדווחת ביותר בכל שלבי החינוך היא תנועות נוער. בנוסף, ניתן לראות כי ההשתתפות בתנועות נוער עולה עם שלבי החינוך ודווחה

בעיקר על-ידי תלמידי חטיבה עליונה (69%) ומעט פחות מכך על-ידי תלמידי חטיבת ביניים (64%) ויסודי (59%). הפעילות השנייה במדרג, בכל שלבי החינוך, היא חוגי ספורט, וניתן לראות כי במקרה זה עם העלייה בשלב החינוך שיעור ההשתתפות דווקא קטנים (יסודי: 57%, חטיבת ביניים 44%, חטיבה עליונה 36%). ניתן לשים לב כי שיעור ההשתתפות בתנועות נוער של תלמידים מבתי ספר מהפיקוח הממלכתי דתי גבוה בכ-25% משיעור ההשתתפות בפעילות זו של תלמידים מבתי ספר מהפיקוח הממלכתי. לעומת זאת, אף על פי שפעילויות ספורט מדורגות במקום השני בקרב תלמידי בתי ספר מהפיקוח הממלכתי דתי, שיעור ההשתתפות נמוך בכ-15% משיעור ההשתתפות של תלמידי בתי ספר מהפיקוח הממלכתי.

שכיחות ההשתתפות בפעילויות לפי ארץ לידת התלמיד

תרשים 10 מציג את שיעור התלמידים דוברי העברית המשתתפים באופן קבוע בפעילויות פנאי, ביחס לכל אחת מחמש הפעילויות, בחלוקה לפי ארץ לידת התלמיד. לוח 9 מציג את הנתונים האמורים גם לפי שלב חינוך.

תרשים 10: שיעור המשתתפים באופן קבוע בחמש פעילויות הפנאי, דוברי עברית, חלוקה לפי ארץ לידת התלמיד

מתרשים 10 עולה כי בקרב התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע, שיעור ההשתתפות בחוגי ספורט דומים בקרב תלמידים ילידי ישראל, ברית המועצות לשעבר ואתיופיה (58%), כשפעילות זו גם מדורגת כמדווחת ביותר בקרב שלוש הקבוצות. כמו כן ניתן לראות כי קיים דמיון בין שלוש קבוצות ארץ הלידה גם בשיעור ההשתתפות בחוגי העשרה, כשיעור ההשתתפות של ילידי ישראל נמוך מעט מאלו של ילידי ברית המועצות לשעבר ואתיופיה (17% לעומת 20%, בהתאמה). עם זאת, ניתן לראות כי קיימים הבדלים בשיעור ההשתתפות בשלוש הפעילויות האחרות. כך למשל, ניתן לראות כי 45% מהתלמידים ילידי ישראל משתתפים בתנועות נוער, לעומת 37% מילידי אתיופיה ו- 25% מילידי ברית המועצות לשעבר. זאת ועוד, בעוד שרק כ-15% מילידי ישראל ובריה"מ דיווחו כי הם משתתפים באופן קבוע בתוכניות מנהיגות, 28% מהתלמידים ילידי אתיופיה ציינו כן. לעומת זאת, בעוד שכ-42% מילידי ישראל וברית המועצות לשעבר דיווחו כי הם משתתפים בחוגי אומנויות באופן קבוע, רק 37% מילידי אתיופיה דיווחו כי הם משתתפים בחוגי אומנויות באופן קבוע. לבסוף, ניתן לראות כי בדומה לתרשימים הקודמים, גם כאן קיימים הבדלים במדרג החוגים בין שלוש הקבוצות. כך למשל, שלוש הפעילויות המדווחות ביותר, לאחר חוגי הספורט, בקרב תלמידים ילידי ישראל הן תנועות נוער, אומנויות וחוגי העשרה, אולם בקרב ילידי ברית המועצות לשעבר מדובר בחוגי אומנויות, תנועות נוער והעשרה, ואילו בקרב ילידי אתיופיה מדובר בחוגי אומנויות ותנועות נוער בשיעורים זהים ולאחר מכן תוכנית מנהיגות.

לוח 9: שיעור המשתתפים באופן קבוע בחמש פעילויות הפנאי בקרב דוברי עברית, חלוקה לפי שלב חינוך וארץ לידת התלמיד

אומנויות	ספורט	העשרה	תנועות נוער	תכנית מנהיגות	
ישראל	53	63	23	43	13
ישראל	55	63	27	24	13
ישראל	56	71	32	37	27
ישראל	39	56	14	43	15
ישראל	39	58	17	21	14
ישראל	31	58	16	32	27
ישראל	28	50	9	52	22
ישראל	31	53	14	33	16
ישראל	25	45	14	47	31

מלוח 9 ניתן ללמוד כי ביסודי, שיעור ההשתתפות של ילידי ישראל בחוגי אומנויות והעשרה נמוך מאלו של ילידי ברית המועצות לשעבר ואתיופיה. כמו כן, ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות בפעילויות ספורט באופן קבוע של ילידי ישראל ברית המועצות דומה (63%) אך נמוך ב-8% מאלה של ילידי אתיופיה. מגמה דומה ניתן למצוא עבור ההשתתפות בתוכניות מנהיגות, שם שיעור ההשתתפות של ילידי אתיופיה גבוה ב-14% משיעור ההשתתפות של ילידי ישראל ובריה"מ (13%). עוד עולה מהנתונים כי שיעור ההשתתפות של תלמידי יסודי ילידי ישראל בתנועות נוער גבוה ב-6% משיעור ההשתתפות של ילידי אתיופיה וב-19% משיעור ההשתתפות של ילידי ברית המועצות לשעבר.

כאשר בוחנים את שיעור ההשתתפות של תלמידי חטיבת ביניים, ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות בחוגי אומנויות דומה בין ילידי ישראל וברית המועצות לשעבר (39%) אך גבוה ב-8% משיעור ההשתתפות של ילידי אתיופיה בחוגים אלה. מנגד, ילידי אתיופיה משתתפים יותר בתוכניות מנהיגות (27%) מאשר ילידי ישראל וברית המועצות לשעבר (כ-15%). עוד ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות של תלמידי חטיבת ביניים בחוגי ספורט דומה בין ילידי ישראל, ברית המועצות לשעבר ואתיופיה. עם זאת, מלוח 10 עולה כי בחטיבה עליונה רק 45% מילידי אתיופיה משתתפים בחוגי ספורט, לעומת כ-50% מילידי ישראל וברית המועצות לשעבר. בנוסף, ניתן לראות כי שיעור ילידי ברית המועצות לשעבר המשתתפים באופן קבוע בחוגי אומנויות גבוה ב-3% משיעור המשתתפים ילידי ישראל וב-6% משיעור המשתתפים ילידי אתיופיה. לבסוף, ניתן לראות כי בחטיבה עליונה, שיעור המשתתפים הגבוה ביותר בתנועות נוער הוא בקרב ילידי ישראל (52%), בעוד שבתוכניות מנהיגות שיעור המשתתפים הגבוה ביותר הינו בקרב ילידי אתיופיה (31%), מגמה שנצפתה גם בשלבי החינוך הנמוכים יותר.

הממצאים מראים כי בכל שלבי החינוך ומגזרי השפה הפעילות השכיחה ביותר היא חוגי ספורט, למעט בקרב חטיבה עליונה דוברי עברית. בנוסף, בקרב דוברי עברית וערבית, עם העלייה בשלב החינוך עולה שיעור ההשתתפות בתוכניות מנהיגות, אך קטן שיעור ההשתתפות בחוגי ספורט, אומנויות והעשרה. כמו כן, בקרב דוברי ערבית, שיעור המשתתפים בחוגי העשרה ובתוכניות מנהיגות גבוה משיעור המשתתפים בפעילויות אלה מקרב דוברי העברית.

מההיבט המגדרי, בשני מגזרי השפה ובכל שלבי החינוך שיעור ההשתתפות של בנים בחוגי ספורט הוא הגבוה ביותר מכל הפעילויות, אם כי ניכרת ירידה בשיעור המשתתפים עם העלייה בשלב החינוך. אצל הבנות, בשני מגזרי השפה, הפעילות המדווחת ביותר ביסודי ובחטיבת ביניים היא השתתפות בחוגי אומנויות, ואילו בחטיבה עליונה הפעילות המדווחת ביותר על-ידי הבנות היא השתתפות בתנועות נוער.

בנוסף, בשני מגזרי השפה ובכל השכבות החברתיות כלכליות נצפה שיעור השתתפות דומה בחוגי ספורט וחוגי אומנויות, פעילויות שגם דווחו בשיעורים הגבוהים ביותר. עם זאת, בקרב דוברי עברית שיעור התלמידים מרקע חברתי כלכלי גבוה המשתתפים בתנועות נוער גבוה ב-20% משיעור המשתתפים מרקע נמוך וב-11% משיעור המשתתפים מרקע בינוני. לעומת זאת, שיעור התלמידים מרקע חברתי כלכלי נמוך המשתתפים בתוכניות מנהיגות גדול ב-10% משיעור המשתתפים מרקע גבוה. מגמה דומה לזו האחרונה נמצאה גם בקרב דוברי ערבית.

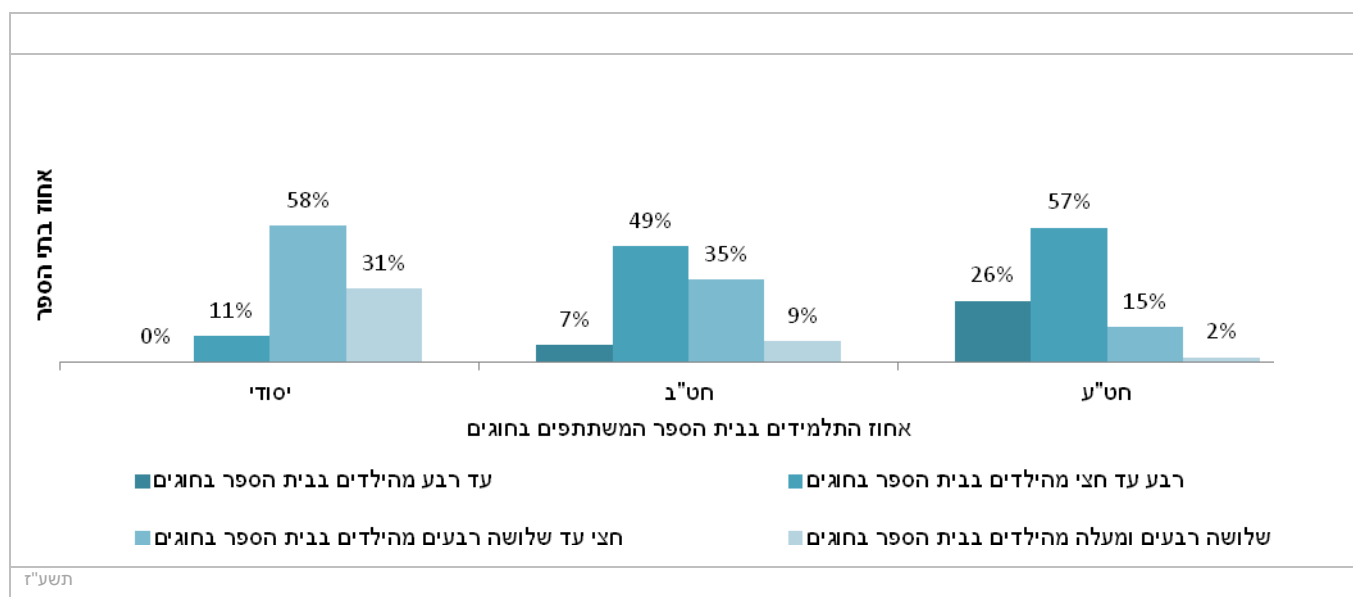
בקרב דוברי עברית בכל שלבי החינוך, תלמידים מבתי ספר בפיקוח הממלכתי דתי דיווחו בשיעורים הגבוהים ביותר על השתתפות בתנועות נוער, דיווחים הגבוהים ב-25% מדיווחיהם של תלמידי בתי ספר ממלכתיים. לעומת זאת, תלמידים מבתי ספר מהפיקוח הממלכתי דיווחו בשיעורים הגבוהים ביותר על השתתפות בחוגי ספורט, דיווחים הגבוהים ב-15% מדיווחיהם של תלמידי הממלכתי דתי. בנוסף, הממצאים מראים כי בעוד ששיעור ההשתתפות בחוגי ספורט והעשרה דומה בקרב ילידי ישראל, ברית המועצות לשעבר ואתיופיה, שיעור ההשתתפות בתנועות נוער גבוה יותר בקרב ילידי ישראל, ואילו שיעור ההשתתפות בתוכניות מנהיגות גבוה יותר בקרב ילידי אתיופיה. כמו כן, קיימים הבדלים במדרג החוגים בין שלוש קבוצות ארץ הלידה.

פרק ג': מאפייני בתי הספר הקשורים לשיעור גבוה יותר של תלמידים המשתתפים בחוגים

לאחר שאפינו את מספר הפעילויות שבהן לוקחים התלמידים חלק ואת סוגיהן, הפרק הנוכחי מציג מודל סטטיסטי אשר בחן מהם המאפיינים הבית-ספריים הקשורים לשיעור גבוה יותר של תלמידים המשתתפים בחוגים. חשוב להדגיש כי שלא כמו בפרקים הקודמים, יחידת הניתוח בפרק זה היא בתי ספר ולא תלמידים.

כזכור, נמצא כי 15% מהשונות מוסברת על ידי בית הספר, דהיינו: 85% מהשונות של דפוסי הפנאי של התלמידים היא בתוך בית הספר¹⁹. מכאן, שדפוסי ההשתתפות בחוגים בקרב תלמידים מאותו בית ספר אינם בהכרח דומים אלה לאלה. תרשים 11 להלן מציג את ההבדלים בין בתי הספר בשיעור התלמידים המשתתפים בחוגים.

תרשים 11: הבדלים בין בתי הספר בשיעור התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע, כלל התלמידים, חלוקה לפי שלב חינוך

מתרשים 11 עולה כי עם העלייה בשלבי החינוך, קטן שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים. ניתן לראות כי בעוד שבסיוודי בכ-90% מבתי הספר יותר ממחצית מהתלמידים משתתפים בחוגים, בחטיבות הביניים שיעור בתי הספר שבהם יותר ממחצית התלמידים משתתפים בחוגים יורד לכ-45% ובחטיבה עליונה ל-17%. בנוסף, שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים גבוה יותר בבתי ספר דוברי עברית, בבתי ספר ממלכתיים ובבתי ספר מרקע חברתי כלכלי גבוה (ראה נספח א'). מכאן, שיש מקום לבחון מה מאפיין את בתי הספר שבהם יש יותר תלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע.

¹⁹ לפי Tests of Between-Subjects Effects

דוברי עברית: $F(701, 141891)=35.75, P<0.001, \eta^2=0.15$; דוברי ערבית: $F(251, 13340)=38.49, P<0.001, \eta^2=0.15$

אפיון בתי ספר שבהם קיימת שכיחות רבה יותר של תלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע – מודל סטטיסטי

זה מכבר נמצא כי פעילויות פנאי תורמות להתפתחותם של ילדים ובני נוער, שכן הן מזמנות לתלמידים אפשרויות רבות ומגוונות לפיתוח כישורים שונים, ליצירת קשרים חברתיים, למימוש עצמי ולקידום ההתפתחות האישית^{20,21,22}. מהיבט זה, בית הספר מהווה סביבה משמעותית עבור התלמידים להתנסות בחוויות שונות, ולמעשה משמש כסוכן המרכזי לתהליכי החיברות והתרבות של התלמידים²³, ומכאן שהוא גם אחד הגורמים המשמעותיים בעיצוב זהותם. על כן, ניתן להניח כי קיים קשר בין האקלים הבית ספרי לבין ערכים, נורמות ואמונות המתקשרים להוויית בית הספר¹⁷. במחקר שנערך ב-2015 נמצא כי תלמידים אשר דיווחו על קשר חזק עם בית הספר נטו לדווח יותר על השתתפות בפעילויות פנאי. לעומתם, תלמידים אשר דיווחו על קשר חלש עם בית הספר דיווחו פחות על השתתפות בפעילויות פנאי ויותר על השתתפות בפעילויות כמו צפייה בטלוויזיה וגלישה ברשת, פעילויות שכאשר הן נעשות לבדן נחשבות לסממן סיכון¹⁷. כלומר, לאקלים הבית ספרי קשר משמעותי לאופי ההשתתפות של תלמידים בפעילויות פנאי לאחר שעות הלימודים, ומכאן שיש מקום לבחון את שיעור התלמידים בבית הספר המשתתפים בפעילויות פנאי כתלוי בגורמי סביבה שונים.

בפרק זה מוצג מודל אשר בחן מספר מאפיינים, רקע ואקלים, העשויים להסביר מדוע בבתי ספר מסוימים שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים גבוה יותר מאשר בבתי ספר אחרים. מכיוון שחמש פעילויות הפנאי אשר הוצגו במסמך זה שונות במאפייניהן, נאמד מודל רק עבור ההשתתפות בפעילויות פנאי "קלאסיות", קרי: חוגי ספורט, אומנויות ו/או העשרה.

שיטה

המודל מבוסס על נתוני אקלים תלמידים במיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית ספרית) תשע"ז²⁴, אולם, יחידת הניתוח היא בית הספר. המשתנה המנובא (התלוי) במודל הוא שיעור התלמידים בבית הספר המשתתפים בחוגים באופן קבוע. כל אחד מהמשתנים התלויים נבנה כך שתלמיד אשר דיווח שהוא משתתף לפחות בפעילות אחת באופן קבוע²⁵ (ספורט, אומנויות ו/או העשרה) סומן כמי שמשתתף בפעילות פנאי באופן קבוע. לאחר מכן, עבור כל בית ספר חושב שיעור התלמידים אשר דיווחו כי הם משתתפים כאמור בפעילויות פנאי, ומספרם חולק במספר התלמידים הכללי בבית הספר, ובעצם כך התקבל שיעור התלמידים בבית הספר אשר דיווחו כי הם משתתפים בפעילויות פנאי. בהתאמה, ערכי המשתנה נעים בין 0 ל-100.

²⁰ כהן, א', ורומי, ש' (2015). הפנאי בקרב בני נוער בישראל. דו"ח מחקר – מוגש למדען הראשי של משרד החינוך.

²¹ Kleiber D., Larson R., Csikszentmihalyi M. (2014) The Experience of Leisure in Adolescence. In: *Applications of Flow in Human Development and Education*. Springer, Dordrecht, pp 467-474.

²² McHale, S.M., Crouter, A.C., & Tucker, C.J. (2001). Free time activities in middle childhood: Links with adjustment in early adolescence. *Child Development*, 72 (6), pp. 1764-1778.

²³ Lamm, Z. (1976). *Conflicting theories of instruction: Conceptual dimensions*. New York: McCutchan

²⁴ מחקר זה בוחן את הקשרים הקיימים בין המשתנים שהוצגו להלן למספר מדדי אקלים בית ספריים. נתונים פרטניים על כל אחד מהמדדים ניתן למצוא בדו"ח מיצ"ב אקלים תשע"ז באתר ראמ"ה: <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/Meitzav>

²⁵ נוסח השאלה הוא: מתחילת השנה השתתפתי בחוגי אומנויות/ספורט/העשרה/תנועות נוער/ תוכנית מנהיגות. אפשרויות התשובה היו: באופן קבוע (לפחות שעה בשבוע); באופן לא קבוע (מידי פעם); כלל לא.

המודל נאמד בנפרד עבור כל שלב חינוך (יסודי, חטיבת ביניים, חטיבה עליונה) וכל מגזר שפה, כשבקרב בתי ספר דוברי עברית נוסף גם משתנה פיקוח (ממלכתי וממלכתי דתי) ובקרב דוברי ערבית משתנה מגזר (ערבי, דרוזי ובדואי). בנוסף, משתני הרקע (פיקוח) שבהם נעשה שימוש בכל אחד מהמודלים הם רקע חברתי-כלכלי של בית הספר²⁶ וגודל בית הספר (לפי מספר התלמידים).

בהתאם לשאלת המחקר, הוכנסו שישה מדדי אקלים: שני מדדים מתייחסים לאווירה הקיימת בבית הספר, יחסים חיוביים בין התלמידים²⁷ והתנהגות נאותה בכיתה²⁸. מדד נוסף, מסוגלות, סקרנות ועניין בלמידה²⁹ מבטא את המידה שבה התלמידים מגלים עניין בלימודים ומייחסים להם ערך, ובכלל זה מעורבותם בלמידה ובתהליך הלמידה. לבסוף, שני מדדים נוספים, יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים³⁰ וכן עידוד בית הספר למעורבות חברתית³¹, מתייחסים לקשר של בית הספר עם התלמידים. את ההיגדים המרכיבים כל אחד מהמדדים נתבקשו התלמידים לדרג בין 1 (מאוד לא מסכים) ל-5 (מסכים מאוד). לצורך בניית המדד חושב ממוצע אחוז המסכימים (דירוג 4 או 5) עם כל אחד מההיגדים המרכיבים את המדד. בהתאמה, ערכי המדד נעים בין 0 ל-100.

אוכלוסיית המחקר וניתוח הנתונים

המודל מבוסס על נתונים שנאספו משאלוני התלמידים במסגרת סקרי האקלים והסביבה הפדגוגית במיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית ספרית) בשנת תשע"ו. לצורך ניתוח הנתונים נבנה מסד נתונים ברמה בית ספרית (N=1207), על בסיסו נאמד מודל של רגרסיה לינארית בצעדים (Stepwise), שיטה המאפשרת להגיע למתאם המרובה הטוב ביותר. כך, בשלב הראשון ייכנס למודל המשתנה בעל המתאם הגבוה ביותר עם המשתנה המנובא. לאחר מכן, משום שכבר יש משתנה מסביר אחד (ועל כן המשתנה הבא כבר תלוי בו) ייכנס למשוואה המשתנה הבא שלו יש את המתאם החלקי הגבוה ביותר עם המשתנה המנובא, ובתנאי שהוא מובהק. כלומר כמה המשתנה הבא מוסיף לניבוי בהינתן שהמשתנה הראשון כבר במשוואה, וכן הלאה.

כאמור, המודל נאמד בנפרד עבור כל שלב חינוך ומגזר שפה משום שהתוצאות בפרקים הקודמים, כמו גם בפרק הנוכחי (תרשים 11), העידו על כך שקיים שוני רב במאפייני ההשתתפות בין שלבי החינוך כמו גם בין תלמידים יהודים וערבים. מאפייני המשתנים של המודל מוצגים בלוח 11 ותוצאותיו מוצגות בלוח 12 בערכי הביטא (ערכים מתוקננים) של המשתנים, כך שניתן להשוות את גודל האפקט של כל אחד מהמשתנים על

²⁶ לפי מדד טיפוח שטראוס, גבוה = עשירונים 1-3, בינוני = עשירונים 4-6, לא גבוה = עשירונים 7-10.

²⁷ המדד מורכב מההיגדים: הכיתה שלי מלוכדת ומגובשת; לרוב התלמידים בכיתה שלי יש עם מי להיות בהפסקות; לרוב התלמידים בכיתה שלי חשוב לעזור אחד לשני; לתלמידים בכיתה אכפת זה מזה; בכיתה שלי יש אווירה טובה בין התלמידים

²⁸ המדד מורכב מההיגדים: לעיתים רחוקות התלמידים עושים רעש ובלגן בכיתה ומפריעים ללמוד; בכיתה שלי אין תלמידים שמתחצפים למורים; התלמידים בכיתה שלי מתייחסים בכבוד למורים; המורים לא צריכים לחכות הרבה זמן בתחילת השיעור עד שהתלמידים מפסיקים להרעיש

²⁹ המדד מורכב מההיגדים: אני מרגיש סקרנות ועניין כלפי הדברים שאני לומד בבית הספר; הדברים שמלמדים בבית הספר מקנים לי ידע רב וחשוב; אני בטוח שאוכל להצליח בלימודים גם אם המשימות יהיו קשות; הדברים שאני לומד בבית הספר עוזרים לי גם מחוץ לשעות הלימודים; אני נהנה מהדברים שאני לומד בבית הספר

³⁰ המדד מורכב מההיגדים: יש לי יחסים קרובים וטובים עם רוב המורים שלי; כשעצוב לי או כשרע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם משהו מהמורים שלי; לרוב המורים אכפת ממני וממה שקורה לי ולא רק בקשר ללימודים; לרוב המורים חשוב מאוד לדעת איך אני מרגיש בבית הספר ובכלל.

³¹ המדד מורכב מההיגדים: בבית הספר מעודדים תלמידים לגלות מנהיגות; בבית הספר מעודדים את התלמידים להיות חברים בתנועת נוער; בית הספר מעודד אותי לקחת חלק פעיל בחיים האזרחיים; בית הספר מעודד אותי לעזור בפעילות התנדבותית למען הקהילה; בית הספר מעודד אותי לקחת חלק במסגרות למעורבות חברתית

המשתנה המנובא, השתתפות באופן קבוע בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה. על מנת להקל על הקורא, בלוח 12 מוצגות רק תוצאות הצעד האחרון.

מאפייני המדגם

בבחינת מאפייני המדגם הבוחן את שיעור ההשתתפות של התלמידים בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה (לוח 10), ניתן לראות כי בקרב בתי ספר דוברי עברית שיעור המשתתפים הממוצע ביסודי עומד על 70%, בחטיבת ביניים על 55% ובחטיבה עליונה על 39%. בחלוקה לפי פיקוח ניתן לראות כי בבתי ספר מהפיקוח הממלכתי שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים גבוה יותר מהפיקוח הממלכתי דתי. בנוסף, ניתן לראות כי בכל שלבי החינוך שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים בבתי ספר מרקע חברתי כלכלי בינוני דומה לשיעור התלמידים המשתתפים בחוגים מרקע נמוך, ונמוך משיעור התלמידים המשתתפים בחוגים בבתי ספר מרקע גבוה.

בהתייחס לבתי ספר דוברי ערבית ניתן לראות כי שיעור המשתתפים הממוצע ביסודי עומד על 57%, בחטיבת ביניים על 33% ובחטיבה עליונה על 26%. בנוסף ובדומה למאפיינים שנמצאו בבתי ספר דוברי עברית, ניתן לראות כי בכל שלבי החינוך שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים בבתי ספר מרקע חברתי כלכלי בינוני דומה לשיעור התלמידים המשתתפים בחוגים מרקע נמוך, ונמוך משיעור התלמידים המשתתפים בחוגים בבתי ספר מרקע גבוה. עם זאת, בהשוואה לשיעור המשתתפים בבתי ספר דוברי עברית, בבתי ספר דוברי ערבית שיעור המשתתפים בחוגים נמוך יותר בכל שכבות הגיל והרמות החברתיות כלכליות.

זאת ועוד, בהתייחס למאפייני האקלים, ניתן לראות כי הן בבתי ספר דוברי עברית והן בבתי ספר דוברי ערבית, בכל שלבי החינוך, מרבית התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע דיווחו על קיומם של יחסים חיוביים בין התלמידים (כ-96%). עם זאת, בבתי ספר דוברי ערבית התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע דיווחו יותר מדוברי העברית על יחסי קרבה ואכפתיות בין התלמידים, על התנהגות נאותה בכיתה ועל מסוגלות, סקרנות ועניין בלמידה. כמו כן ניתן לראות כי תלמידים בבתי ספר דוברי ערבית המשתתפים בחוגים באופן קבוע, דיווחו יותר מדוברי עברית על כך שבית הספר מעודד אותם לגלות מעורבות חברתית. עם זאת, מלוח 10 ניתן לראות כאמור כי בכל שלבי החינוך, שיעור התלמידים בבתי ספר דוברי ערבית המשתתפים בספורט, באומנויות ו/או בחוגי העשרה באופן קבוע נמוך משיעור המשתתפים בקרב תלמידים מבתי ספר דוברי עברית.

לוח 10: מאפייני המדגם (ממוצעים)

בתי ספר דוברי ערבית			בתי ספר דוברי עברית			שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע
חטיבה עליונה	חטיבת ביניים	יסודי	חטיבה עליונה	חטיבת ביניים	יסודי	
583	644	446	564	600	401	
26%	33%	57%	39%	55%	70%	
			43%	60%	72%	
			34%	48%	67%	
45%	51%	73%	51%	65%	76%	
28%	36%	60%	35%	50%	67%	
25%	32%	55%	33%	44%	67%	
84%	86%	96%	84%	79%	89%	
95%	96%	98%	95%	94%	96%	עידוד בית הספר למעורבות חברתית
78%	76%	89%	68%	65%	74%	יחסים חיוביים בין התלמידים
90%	92%	98%	76%	74%	89%	התנהגות נאותה בכיתה
90%	94%	99%	80%	85%	94%	יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
77	84	147	215	243	441	מסוגלות, סקרנות ועניין בלמידה
						N

ממצאים

לוח 11 מציג את תוצאות המודל בערכי הביטא (ערכים מתוקננים) של המשתנים, כך שניתן להשוות את גודל האפקט של כל אחד מהמשתנים על שיעור התלמידים בבית הספר המשתתפים באופן קבוע בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה.

לוח 11: רגרסיה לינארית בשיטת Stepwise – שיעור התלמידים בבית הספר המשתתפים בחוגי אומנויות,

ספורט ו/או העשרה באופן קבוע (תוצאות הצעד האחרון)

דוברי עברית: יסודי

P-Value	t	Beta	
0.94	0.08	0.00	גודל בית ספר
< 0.001	3.51	-0.17	פיקוח ממלכתי-דתי
< 0.001	4.56	0.32	רקע חברתי כלכלי גבוה ¹
0.84	0.21	0.01	רקע חברתי כלכלי בינוני ¹
< 0.001	3.48	0.16	יחסים חיוביים בין התלמידים
436			N

$R^2 = 16\%$, $F(5, 430)=12.1$, $P<0.001$

¹ קבוצת השוואה: רקע נמוך

דוברי עברית: חטיבת ביניים

P-Value	t	Beta	
< 0.001	2.87	-0.16	גודל בית ספר
< 0.001	7.32	-0.40	פיקוח ממלכתי-דתי
< 0.001	6.72	0.49	רקע חברתי כלכלי גבוה ¹
0.12	1.58	0.11	רקע חברתי כלכלי בינוני ¹
< 0.001	7.77	0.39	יחסים חיוביים בין התלמידים
239			N

$R^2 = 48\%$, $F(5, 233)=60.3$, $P<0.001$

¹ קבוצת השוואה: רקע נמוך

דוברי עברית: חטיבה עליונה

P-Value	t	Beta	
0.02	2.36	-0.14	גודל בית ספר
< 0.001	5.77	-0.36	פיקוח ממלכתי-דתי
< 0.001	6.31	0.48	רקע חברתי כלכלי גבוה ¹
0.30	1.04	0.08	רקע חברתי כלכלי בינוני ¹
< 0.001	3.60	0.22	יחסים חיוביים בין התלמידים
215			N

$R^2 = 36\%$, $F(5, 209)=12.9$, $P<0.001$

¹ קבוצת השוואה: רקע נמוך

דוברי ערבית: יסודי

P-Value	t	Beta	
0.96	0.05	0.00	גודל בית ספר
0.83	0.22	0.01	מגזר: דרוזי
< 0.001	4.32	-0.32	מגזר: בדואי
< 0.001	3.00	0.20	רקע חברתי כלכלי גבוה ¹
0.90	0.12	0.01	רקע חברתי כלכלי בינוני ¹
< 0.001	4.38	0.33	עידוד בית הספר למעורבות חברתית
< 0.001	3.43	0.26	מסוגלות, סקרנות ועניין בלמידה
147			N

$R^2 = 44\%$, $F(6, 139)=11.8$, $P<0.001$

¹ קבוצת השוואה: רקע נמוך

דוברי ערבית: חטיבת ביניים

P-Value	t	Beta	
0.15	1.46	-0.15	גודל בית ספר
0.77	0.29	-0.03	מגזר: דרוזי
0.40	0.84	-0.10	מגזר: בדואי
0.13	1.54	0.16	רקע חברתי כלכלי גבוה ¹
0.27	1.12	0.13	רקע חברתי כלכלי בינוני ¹
< 0.001	2.64	0.28	יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
84			N

$R^2 = 19\%$, $F(6, 77)=7.0$, $P<0.01$

¹ קבוצת השוואה: רקע נמוך

דוברי ערבית: חטיבה עליונה

P-Value	t	Beta	
< 0.001	2.65	-0.28	גודל בית ספר
0.08	1.76	0.18	מגזר: דרוזי
0.10	1.68	0.19	מגזר: בדואי
< 0.001	3.72	0.41	רקע חברתי כלכלי גבוה ¹
0.06	1.91	0.21	רקע חברתי כלכלי בינוני ¹
< 0.001	3.56	0.48	יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
< 0.001	2.81	-0.35	יחסים חיוביים בין התלמידים
77			N

$R^2 = 32\%$, $F(7, 69)=7.9$, $P<0.001$

¹ קבוצת השוואה: רקע נמוך

דוברי עברית

מהתוצאות שהתקבלו עבור שיעור תלמידי היסודי דוברי העברית המשתתפים בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה באופן קבוע נמצא כי **המשתנה המשמעותי ביותר לניבוי שיעור התלמידים בבית הספר המשתתפים בחוגים הוא הרקע החברתי כלכלי של בית הספר**, וככל שהוא גבוה יותר כך עולה שיעור התלמידים בבית הספר המשתתפים בחוגים. עוד נמצא כי בבתי ספר יסודיים מהפיקוח הממלכתי שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים גבוה מזה שבפיקוח הממלכתי דתי. בנוסף, התוצאות מראות כי היבט האקלים המשמעותי ביותר לניבוי שיעור התלמידים המשתתפים בפעילויות פנאי באופן קבוע בבית הספר הוא **יחסים חיוביים בין התלמידים בבית הספר, וככל שהדיווחים בנושא זה גבוהים יותר, כך עולה שיעור התלמידים בבית הספר המשתתפים בחוגים**. מבחינת טיב המודל, המודל הנוכחי מסביר כ-16% משיעור תלמידי היסודי המשתתפים בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה באופן קבוע.

בבחינת התוצאות שהתקבלו עבור שיעור תלמידי חטיבות הביניים המשתתפים בחוגים עולה כי גם במקרה זה, **המשתנה המשמעותי ביותר לניבוי השתתפות בחוגים הוא הרקע החברתי כלכלי של בית הספר**. כך, בחטיבות ביניים מרקע חברתי כלכלי גבוה שיעור התלמידים בבית הספר המשתתפים בחוגים באופן קבוע גבוה משיעור המשתתפים בבתי ספר מרקע נמוך. זאת ועוד, ניתן לראות כי **בדומה לתוצאות שהתקבלו עבור בתי ספר יסודיים, בחטיבות ביניים מהפיקוח הממלכתי שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים גבוה מזה שבפיקוח הממלכתי דתי**. מבחינת היבטי אקלים, התוצאות מראות כי גם בחטיבות הביניים, **יחסים חיוביים**

בין התלמידים בבית הספר משמשים כמנבא משמעותי לשיעור התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע. לבסוף, ניתן לראות כי בחטיבות הביניים יש משמעות גם לגודל בית הספר, וככל שבית הספר קטן יותר, עולה שיעור התלמידים המשתתפים בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה באופן קבוע. מבחינת טיב המודל, המודל הנוכחי מסביר 48% משיעור תלמידי חטיבות הביניים המשתתפים בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה באופן קבוע.

כאשר מסתכלים על התוצאות שהתקבלו עבור שיעור תלמידי החטיבות העליונות המשתתפים בחוגים עולה כי הן דומות לאלו שנמצאו עבור תלמידי חטיבת הביניים, אולם שלא כמו במודל הקודם, המודל הנוכחי מסביר רק 36% משיעור תלמידי חטיבה עליונה המשתתפים בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה באופן קבוע.

דוברי ערבית

מהתוצאות שהתקבלו עבור שיעור תלמידי היסודי דוברי הערבית המשתתפים בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה באופן קבוע נמצא כי המשתנה המשמעותי ביותר לניבוי היבט זה הוא עידוד בית הספר למעורבות חברתית, קרי: ככל שבית הספר מעודד את התלמידים למעורבות חברתית, עולה שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים. עוד נמצא כי בקרב דוברי הערבית, בבתי ספר יסודיים בחברה הבדואית שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים נמוך מאשר בבתי ספר יסודיים מהחברה הערבית. זאת ועוד, מהתוצאות עולה כי כאשר התלמידים מדווחים על יותר היבטים של מסוגלות, סקרנות ועניין בלימודים כך עולה שיעור המשתתפים בחוגים בבית הספר. כמו כן, בדומה לדוברי העברית, גם במודל זה ניתן לראות כי לרקע החברתי כלכלי של בית הספר השפעה משמעותית (אך קטנה בעוצמתה מיסודי דוברי עברית) על שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים, וככל שהרקע גבוה יותר, כך עולה שיעור התלמידים המשתתפים בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה באופן קבוע. מבחינת מדדי טיב המודל, המודל הנוכחי מסביר 44% משיעור תלמידי היסודי המשתתפים בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה באופן קבוע.

בבחינת התוצאות שהתקבלו עבור שיעור תלמידי חטיבות הביניים המשתתפים בחוגים באופן קבוע, נמצא כי המשתנה המשמעותי ביותר לניבוי הוא מידת יחסי הקרבה והאכפתיות בין המורים לתלמידים, וככל שדיווחי התלמידים בבית הספר עבור היבט זה גבוהים יותר, כך עולה שיעור ההשתתפות שלהם בחוגים. עם זאת נמצא כי המודל מסביר רק 19% משיעור תלמידי חטיבת הביניים המשתתפים בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה באופן קבוע.

לבסוף, כאשר בוחנים את התוצאות שהתקבלו עבור שיעור תלמידי חטיבה עליונה המשתתפים בחוגים, ניתן לראות כי המשתנה המשמעותי ביותר לניבוי הוא יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים ואחריו הרקע החברתי כלכלי של בית הספר. מנגד, ניתן לראות כי כאשר התלמידים בבית הספר מדווחים יותר על יחסים חיוביים בין התלמידים בבית הספר, קטן שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים בבית הספר. הסבר אפשרי לתוצאה זו הוא שבגיל הנעורים התלמידים אומנם מעדיפים לבלות יחד לאחר שעות הלימודים, אך שלא במסגרת חוגים (כשבפועל הם משפיעים אחד על השני בנושא). בנוסף ובדומה לתוצאות אשר נצפו בקרב חטיבה עליונה דוברות עברית, שיעור התלמידים בבית הספר המשתתפים בחוגים באופן קבוע עולה ככל

שבית הספר קטן יותר. מבחינת מדדי טיב המודל, המודל הנוכחי מסביר 32% משיעור תלמידי החטיבות העליונות המשתתפים בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה באופן קבוע.

דין וסיכום

המודל שהוצג בחלק זה בחן גורמים שונים העשויים להתקשר לשיעור התלמידים המשתתפים בפעילויות פנאי בבית הספר. משום שבפרקים הקודמים נמצאו הבדלים בדפוסי ההשתתפות בין שלבי חינוך שונים ומגזר שפה, המודל נאמד בנפרד עבור כל אחד מהם.

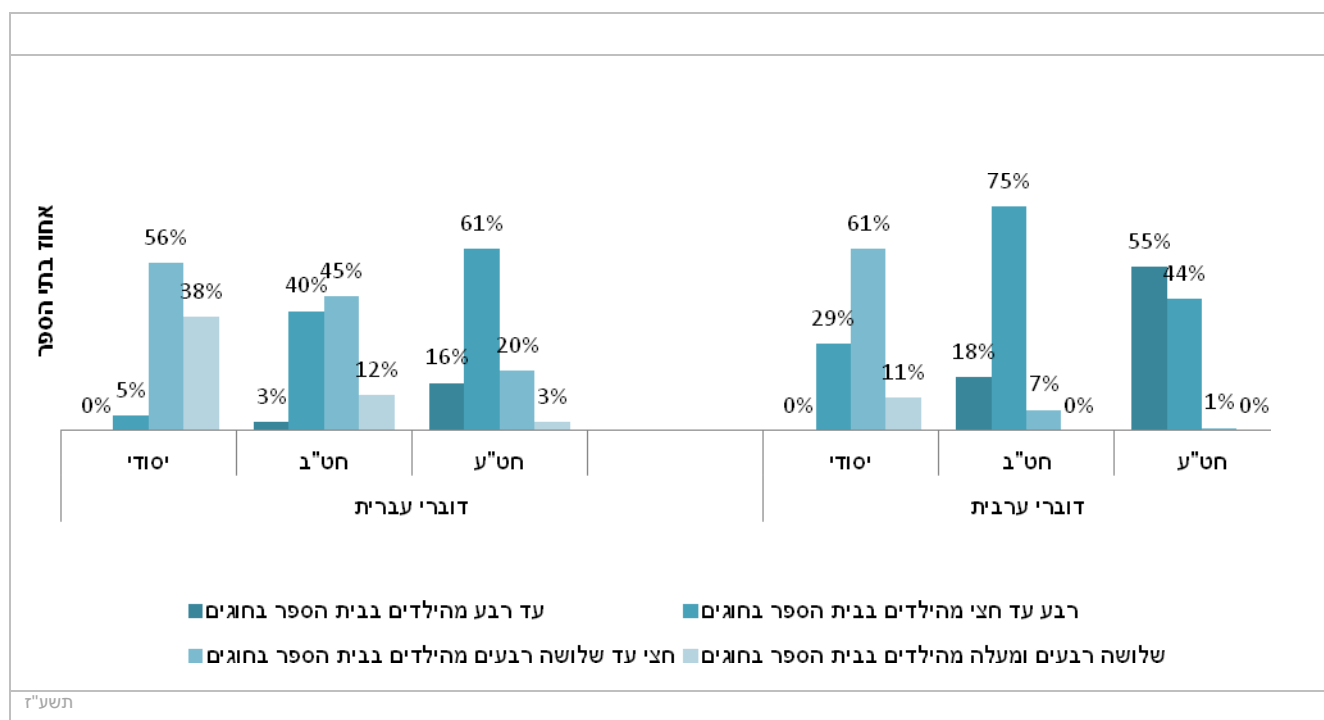
מהתוצאות עולה כי בכל שלבי החינוך, שיעור התלמידים בבית הספר המשתתפים בחוגים באופן קבוע קשור באופן משמעותי לרקע החברתי-כלכלי של בית הספר. כלומר, ככל שהרקע החברתי כלכלי של בית הספר גבוה יותר, שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים עולה בהתאמה, הן בבתי ספר דוברי עברית והן בבתי ספר דוברי ערבית (למעט חטיבת ביניים דוברי ערבית). בנוסף, בבתי ספר דוברי עברית (וחטיבה עליונה דוברי ערבית), ניכר כי קיים קשר בין שיעור ההשתתפות של התלמידים בבית הספר בחוגים לבין גודל בית הספר, וככל שמספר התלמידים בבית הספר גדול יותר, קטן שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע. לבסוף, התוצאות הראו כי בקרב בתי ספר דוברי עברית ישנה משמעות גם לסוג הפיקוח, ובבתי ספר מהפיקוח הממלכתי דתי שיעור התלמידים המשתתפים באופן קבוע בחוגים נמוך מזה שבפיקוח הממלכתי. עם זאת, יש לסייג ולומר כי במודל הנוכחי לא נבחנה ההשתתפות בתנועות נוער, פעילות אשר שיעור המשתתפים בה מקרב תלמידי הממלכתי דתי גבוה משמעותית מזה של תלמידי בתי ספר מהפיקוח הממלכתי (ראה תרשים 9).

בנוסף לעובדה שהתוצאות מראות כי שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע קשור בחלקו למאפייני רקע חברתיים-כלכליים, הממצאים העלו כי גם האקלים הבית ספרי קשור לשיעור ההשתתפות בחוגים. עם זאת ניכר כי קיימים פערים בין דוברי עברית לערבית הן בשיעור ההשתתפות והן במידת ההשפעה של גורמי האקלים על שיעור התלמידים בבית הספר המשתתפים בחוגים באופן קבוע. כך למשל, בבתי ספר דוברי עברית (ובחטיבה עליונה דוברי ערבית), שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע מושפע מהמידה בה התלמידים מדווחים על קיומם של יחסים חיוביים בין התלמידים בבית הספר. כלומר, ככל שהתלמידים בבית הספר דיווחו על מידה גבוהה של יחסים חיוביים בין התלמידים, גדל שיעור התלמידים המשתתפים באופן קבוע בחוגי אומנויות, ספורט ו/או העשרה. הסבר אפשרי לכך הוא שכאשר התלמידים בבית הספר מגובשים, הם משפיעים אחד על השני להירשם לחוגים, לעיתים על מנת לבלות יחד גם בשעות שלאחר שעות הלימודים. מנגד, ניתן לראות כי בקרב תלמידי חטיבה עליונה דוברי ערבית, שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים דווקא יורד ככל שהתלמידים מדווחים על מידה גבוהה של יחסים חיוביים בין התלמידים. הסבר אפשרי לכך הוא שגיבוש חברתי בקרב תלמידי חטיבה עליונה דוברי ערבית לאו דווקא מבטא הליכה משותפת לחוגים, היבט התואם גם את המגמה הכללית של ירידה בהשתתפות בחוגים עם העלייה בגיל. בנוסף, התוצאות מראות כי בבתי ספר דוברי ערבית שיעור התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע מושפע גם מהיבטי אקלים אחרים כדוגמת דיווחי התלמידים על מידת הקרבה והאכפתיות עם המורים (בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה) ומידת המסוגלות והסקרנות עליה דיווחו התלמידים (ביסודי). כלומר, שלא כמו בבתי ספר דוברי

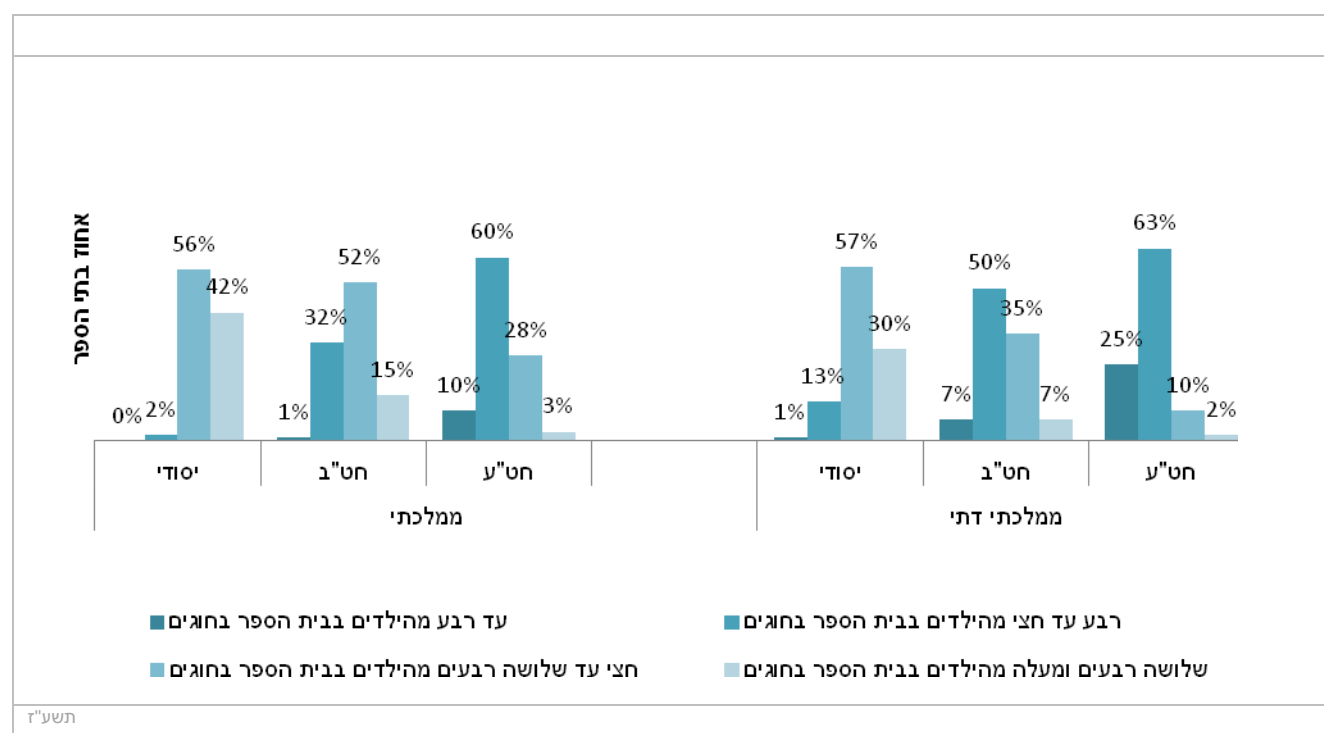
עברית, ניתן לראות כי בבתי ספר דוברי ערבית שיעור ההשתתפות של התלמידים בחוגים קשור למגוון היבטי אקלים.

לסיכום, המסקנה העולה מתוצאות המודל היא שעל אף ששיעור ההשתתפות בחוגים באופן קבוע קשור להיבטים חברתיים-כלכליים של בתי הספר, הוא גם קשור להיבטי האקלים הבית-ספריים. מכאן, שהממצאים עשויים לרמוז כי בית הספר עדיין לא מיצה את פוטנציאל ההשפעה שלו לעידוד תלמידים לתרבות פנאי לאחר שעות הלימודים (בהתאם למאפייני הגיל והמגזר), אם דרך גיבוש התלמידים, יצירת קשרים חיוביים ואכפתיים עם המורים או עידוד התלמידים למעורבות חברתית. עם זאת, יש לזכור כי המודל מציג נתונים ראשוניים בלבד ונדרש מחקר המשך להבנה מעמיקה יותר של הנושא.

תרשים 12: הבדלים בין בתי הספר בשיעור התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע, חלוקה לפי שלב חינוך ומגזר שפה

תרשים 13: הבדלים בין בתי הספר בשיעור התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע, חלוקה לפי שלב חינוך ופיקוח (דוברי עברית)

לוח 13: הבדלים בין בתי הספר בשיעור התלמידים המשתתפים בחוגים באופן קבוע, חלוקה לפי מגזר שפה, רק חברתי כלכלי של בית הספר ושלב חינוך

N	שלושה רבעים ומעלה מהילדים בבית הספר בחוגים	חצי עד שלושה רבעים מהילדים בבית הספר בחוגים	רבע עד חצי מהילדים בבית הספר בחוגים	עד רבע מהילדים בבית הספר בחוגים	רקע חברתי כלכלי של בית הספר		
160	61%	39%	0%	1%	גבוה	יסודי	עברית
209	25%	68%	7%	0%	בינוני		
71	24%	62%	14%	0%	נמוך		
93	22%	66%	13%	0%	גבוה	חטיבת ביניים	
115	6%	37%	53%	4%	בינוני		
35	6%	20%	66%	9%	נמוך		
66	8%	44%	45%	3%	גבוה	חטיבה עליונה	
100	0%	14%	65%	21%	בינוני		
49	2%	2%	73%	22%	נמוך		
39	13%	72%	15%	0%	בינוני	יסודי	ערבית
108	10%	56%	33%	0%	נמוך		
23	0%	13%	78%	9%	בינוני	חטיבת ביניים	
61	0%	5%	74%	21%	נמוך		
15	0%	0%	60%	40%	בינוני	חטיבה עליונה	
62	0%	2%	40%	58%	נמוך		